

Reproduktion under diskussion

En idéanalys av surrogatmödraskapsdebatten i Sverige

Tove Ahlsten

Abstract

The aim of this master thesis is to examine the Swedish debate on surrogate motherhood between the years of 2008 and 2013. This form of assisted reproduction raises several ethical questions such as the potential risk of exploitation and commodification of women and children. Surrogate motherhood challenges our perception of human reproduction and the traditional concept of the family but it also concerns the right to self-determination and individual autonomy.

The theoretical framework draws on the principle of autonomy and communitarianism with the aim of confronting the relationship between individual autonomy and the common good in political decision-making. The theoretical framework also draws on intersectional feminist theory. The thesis explores how arguments in the debate on surrogate motherhood relate to ideas about individual's right to autonomy, collective social values and feminism.

The analysis shows that the debate is constructed around three characters: the surrogate, the child and the prospective parents. Communitarians argue that surrogacy is exploiting the human value and is an unethical method. Most liberals view commercial forms of surrogacy as unethical but advocate on the basis of autonomy and freedom of individuals, for allowing altruistic surrogacy. Using the notion of patriarchy and the gender system feminist stress that surrogacy is exploiting to women.

Nyckelord: Kommunitarism, liberalism, intersektionell feministisk teori, surrogatmödraskap, surrogatmoderskap, idèanalys

Antal ord: 19016

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställning	3
2.1	Uppsatsens avgränsningar och relevans	3
2.2	Disposition	4
3	Bakgrund	5
3.1	Reproduktionsteknologins utveckling.....	5
3.1.1	Barnperspektivet.....	7
3.2	Surrogatmödraskap.....	8
3.2.1	Surrogatmödraskap i världen	8
3.2.2	Surrogatmödraskap i Sverige	9
4	Forskningsöversikt	10
4.1	Reproduktionsteknologin & kvinnokroppen	10
4.2	Teknikens paradox – upplevelser och föreställningar.....	12
5	Teoretiskt ramverk	14
5.1	Den individualistiska- och den kollektivistiska demokratin	14
5.1.1	Autonomiprincipen.....	15
5.1.2	Den kommittära principen.....	16
5.2	Feministisk intersektionalitet	18
5.2.1	Feminismens om kommittarism och liberalism	19
6	Idéanalys	21
6.1	Analysapparatsens teoretiska utgångspunkter – en sammanfattning.....	22
6.2	Material	23
7	Analys	25
7.1	Surrogatmamman	25
7.1.1	Människovärdet - den kommittära argumentationen.....	25
7.1.2	Den autonoma kvinnan - den liberala argumentationen.....	29
7.1.3	Rätten till den egna kroppen- den feministiska argumentationen	31
7.2	Föräldrarna & familjen.....	34
7.2.1	Det ”normala” föräldraskapet – den kommittära argumentationen.....	34
7.2.2	Det ”goda livet” – den liberala argumentationen	36
7.2.3	Istället för adoption – den feministiska argumentationen	38
7.3	Barnets bästa	40

7.3.1	Att fostra en god medborgare – den kommitära argumentationen.....	40
7.3.2	Dags att släppa gamla ideal- den liberala argumentationen.....	43
7.3.3	Barn till salu – den feministiska argumentationen.....	45
8	Slutsats & diskussion.....	47
9	Executive summary.....	49
10	Bibliografi.....	52
10.1	Dagspress och offentliga tryck.....	54

1 Inledning

I ett reportage i Dagens Nyheter kan man läsa om makarna Andreas och Johns solskenshistoria om hur de fick sin dotter Alice. Alice kom till världen genom ett donerat ägg från en kvinna i Ukraina och genom surrogatmammans Geeta i Indien. Andreas och John hade en stor längtan efter barn och när adoption äntligen blev tillåtet för homosexuella par kände de en stor förhoppning inför att de en dag skulle få uppleva föräldraskapet. Men, inga givarländer accepterade två män som adoptionsföräldrar. Paret vände sig till Indien och fick kontakt med Geeta som var villig att ställa upp som surrogatmamma. Geeta fick en ersättning på ca 40 000-50 000 kr och pengarna skulle gå till hennes sons skolgång. Anders och John insåg ganska snabbt att den indiska familjen hade flera ”hål att fylla” och ville därför betala sonens skolgång som en extra present till familjen. De två familjerna har än i dag nära kontakt och Andreas säger: ”Alice är något vi har skapat ihop. Våra familjer kommer därför alltid att ha ett speciellt band mellan sig.” (SvD 2012-12-31). Och det finns flera exempel. Sara och John fick, efter att i flera år försökt bli gravida, sin son tack vare en surrogatmamma i Ukraina (Aftonbladet 2009-03-30). Många är lyckliga familjer tack vare surrogatmödrar i andra länder. Men att göra det i Sverige är inte tillåtet och många svenskar vittnar om en juridisk osäkerhet om vem som är barnets föräldrar vid hemkomsten.

I tidningen kan man också läsa om den indiska surrogatmammans Mona, som dog under förlossningen av ett tvillingpar som hon bar åt ett norskt par. Mona behövde pengarna till sin makes sjukvård (DN 2013-08-01). Kanske minns ni historien om ett svenskt par, där systemen till mannen ställde upp som surrogatmamma? Paret separerade innan födseln och mannen vägrade sen kvinnan att adoptera barnet, som var hennes genetiska. Barnet blev utan mamma istället (Expressen 2009-04-06). Den kanske mest uppmärksammade historien är fallet ”Baby M”. Amerikanskan Mary Beth anlätades av paret Stern och födde i mars 1986 en flicka. Mary Beth ångrade sig efter förlossningen och ville behålla barnet, som också var hennes genetiska. Efter en lång rättsprocess tilldelades till slut paret Stern vårdnaden, något många kritiserade och sade bero enbart på paret Sterns högre sociala och ekonomiska status. Fallet ”Baby M” fick stor uppmärksamhet i USA och ledde till att flera delstater förbjöd kommersiellt surrogatmödraskap (Jönsson 2003 s. 51-64).

Dessa historier illustrerar både den lycka och olycka som surrogatmödraskap för med sig. I Sverige har frågan på senare år kommit att bli alltmer uppmärksam och diskuterad, såväl hemma runt matborden som politiskt. När Statens medicinetiska råd i mars 2013 offentliggjorde sitt ställningstagande, där de ställer sig bakom ett tillåtande av altruistiskt surrogatmödraskap, bröt en vild debatt ut i Sverige.

I denna uppsats vill jag försöka ge en förklaring till de känslor som surrogatmödraskap rör upp genom att studera de idéer som debatten grundar sig på. Jag tror att metoden skapar debatt därför att den utmanar något grundläggande i våra föreställningar om fortplantning och familjebildning. Detta vill jag undersöka närmare. Surrogatmödraskap belyser också en fråga som politiker ständigt ställs inför, nämligen hur stor inblandning staten får ha i medborgares privatliv samt hur långt medborgares självbestämmande rätt ska få sträcka sig. Till detta hör inte bara frågor om individens rättigheter i allmänhet, utan frågorna berör specifikt grupper som kvinnor, barn och HBTQ-personer och deras rättigheter, som i denna fråga riskerar att hamna i konflikt med varandra.

2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att göra en djupdykning i den svenska debatten om surrogatmödraskap och att försöka bidra med en förståelse för hur denna reproduktiva metod kan antingen legitimeras eller förkastas samt hur surrogatmödraskap som fenomen kan förstås inom ramen för en liberal demokrati. Uppsatsens teoretiska ramverk tar utgångspunkt i den autonoma och komunitära principen, där politiska idéer förstås som en avvägning mellan individuella och kollektiva preferenser. Surrogatmödraskap innebär att använda en annan människas kropp som medel vilket ger anledning till att problematisera frågan utifrån ett maktperspektiv. För detta används intersektionell feministisk teori där kön, klass och etnicitet ses som konstituerande för sociala positioner.

Sammanfattningsvis riktas ett fokus mot konflikten mellan individens självbestämmanderätt och den kollektiva moralen samt hur feministiska idéer tar sig uttryck i debatten. Med denna utgångspunkt följer också att identifiera *vems* rättigheter och skyldigheter som är framträdande i argumenten samt vilka värden som försöks upprätthållas.

Frågeställning

- Hur uttrycks idéer om individens självbestämmanderätt, den kollektiva moralen samt föreställningar om kön, klass och etnicitet i den svenska debatten om surrogatmödraskap, samt hur kan dessa idéperspektiv bidra med en djupare förståelse av debatten?

2.1 Uppsatsens avgränsningar och relevans

Uppsatsen är avgränsad till att undersöka den svenska debatten om surrogatmödraskap. I Sverige lyfts denna metod fram som en lösning på ofrivillig barnlöshet och därför kommer surrogatmödraskap att i denna studie förstås som en form av reproduktiv teknik. Uppsatsen undersöker debatten kring denna kontroversiella lösning på ofrivillig barnlöshet såsom den utvecklats i media och på den politiska arenan under de senaste sex åren. Innan 2008 fanns det knappt någon debatt om surrogatmödraskap i Sverige och frågan har från politiskt håll tidigare avvisats på grund av dess etiska och moraliska karaktär. På tio år har därmed frågan gått från att anses vara oetiskt till att en opinion för ett tillåtande av metoden har börjat växa. Att surrogatmödraskap nu har börjat diskuteras, och att en utredning för hur en möjlig reglering skulle kunna se ut har tillsatts, tyder på att något har förändrats. Denna spännande utveckling tillsammans med att lite har

skrivits om ämnet utifrån en svensk kontext gör att denna uppsats både är relevant och fyller en kunskapslucka.

I centrum för studien står idéerna på vilka argumenten i debatten grundar sig. Uppsatsen besvarar inte frågan om varför opinionen har börjat svänga. Frågeställningen är avgränsad till att undersöka en förändring i vårt sätt att förstå surrogatmödraskap med fokus på vilka grunder företrädare och motståndare till metoden argumenterar utifrån idag. Genom att identifiera argumenten och grunderna bakom argumenten hoppas jag kunna bidra med en större förståelse för den problemformulering surrogatmödraskap för med sig.

Teoretiskt placeras surrogatmödraskap som en fråga om 1) individens autonomi och rätt till självbestämmande och likabehandling 2) kollektivets gemensamma bästa vilket grundar sig i gemensamma moralregler, traditioner och dygder 3) makt och kroppslig autonomi vilket kräver en problematisering utifrån perspektiven kön, klass och etnicitet. I förlängningen blir det därför också en fråga om hur staten bör agera och hur stark den bör reglera samt hur detta kan legitimeras. Detta bidrar till uppsatsens inomvetenskapliga relevans. Kopplingen mellan surrogatmödraskap och reproduktiv teknik gör att uppsatsens teoretiska förklaringsansats även bidrar till en förståelse av området reproduktiv teknik i sin helhet.

2.2 Disposition

Efter denna inledande del av uppsatsen följer en bakgrund av tidigare lagstiftning och diskussioner rörande assisterad befruktning i Sverige. I kapitlet ges en presentation om surrogatmödraskap i Sverige och utomlands. Därefter följer en introduktion av tidigare forskning på området innan uppsatsens teoretiska ramverk presenteras i kapitel 5. I Kapitel 6 presenteras den idéanalytiska metoden vilken legat till grund för analysen. Därefter följer analyskapitlet, vilken är uppdelad i tre huvuddelar: Surrogatmamma, föräldrarna & familjen och barnets bästa Varje huvuddel är uppdelat i ytterligare tre delar, ett för varje teoretiskt perspektiv. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande slutsats och diskussion i kapitel 8 och en engelskspråkig sammanfattning i kapitel 9.

3 Bakgrund

Nya reproduktionstekniker suddar onekligen ut gränserna för vad som anses vara naturligt och onaturligt. De tänjer också på våra etiska och moraliska gränser angående befruktning och föräldraskap. Vad vi ansåg vara kontroversiellt eller oetiskt för 30 år sen är vardag idag. Utvecklingen inom assisterad befruktning kan därför sägas avspegla en kulturell förändrad inställning till fortplantning och familjebildning. Längre hade Sverige en restriktiv hållning gällande nya reproduktionsteknologier (Lundin 1997 s. 32). Senare tids krav på insemination av ensamstående, embryodonation och surrogatmödraskap kanske är ett tecken på att det nu går i motsatt riktning. Även om Sverige länge fört en återhållsam politik har det inte gått att blunda för att utvecklingen fortsätter framåt i andra länder. Att tekniken finns tillgänglig utanför Sveriges gränser har varit ett argument för en mer tillåtande lagstiftning. Detta var exempelvis en del av argumentationen när äggdonation diskuterades under 90-talet och i början på 2000-talet (Hedlund 2007 s. 128-129). Utvecklingen inom reproduktionsteknologin aktualiserar en rad olika dilemman och frågeställningar, av såväl etisk, politisk som juridisk karaktär. En ökad teknifiering av reproduktionen skapar nya möjligheter och ökar valfriheten för individen. Tekniken innebär också ökad makt, kontroll och ansvar vilket kommer med den potentiella risken för missbruk. Således kan utvecklingen vara på både gott och ont.

3.1 Reproduktionsteknologins utveckling

Det uppskattas att ungefär 10-15 procent av de svenskar som vill ha barn är ofrivilligt barnlösa. För heterosexuella par finns det en rad olika tekniker att tillgå vilka faller inom vad man kallar assisterad befruktning. De metoder som finns tillgängliga i Sverige är spermainsemination, in-vitro-fertilisering och in-vitro-fertilisering i samband med ägg- eller spermadonation. Vänder man sig istället till kliniker utomlands finns det fler möjligheter, däribland könselektion, embryodonation och surrogatmödraskap. I och med den reproduktiva medicinska utvecklingen förändras också de samhälleliga attityderna. Människors inställningar till assisterad befruktning har kommit att bli alltmer positiva. Användningen av tekniker som IVF har ökat och idag uppskattas det att tre procent av alla barn som föds i Sverige tillkommit genom så kallad provrörsbefruktning (Smer 2013 s.17).

Första lagregelringen gällande assisterad befruktning trädde i kraft 1 mars 1985 då lagen (1984:1140) om insemination instiftades i svensk rätt. Lagen

ansågs på den tiden vara relativt okontroversiell, detta eftersom insemination länge varit en använd metod i Sverige (Jönsson 2003 s. 37). 1988 instiftades lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen, vilken kom att tillåta bland annat in-vitro-fertilisering (IVF) också kallat provrörsbefruktning. Lagen tillät IVF-behandling med endast föräldrarnas egna ägg och sperma, detta för att bevara det genetiska bandet mellan föräldrarna och barnet. Enligt Susanne Lundin är Sverige tillsammans med Norge och Tyskland de länder som historiskt sett haft de mest restriktiva lagstiftningarna angående IVF. I exempelvis Italien där lagarna varit mer tillåtande har det genetiska bandet mellan föräldrarna och barnet fått en mindre betydande roll, detta för att landets traditionella syn på släktskap och familj skiljt sig från det svenska kärnfamiljsidealet. För italienarna är familjen inte en enhet bestående av mamma, pappa och barn. Namnet för vad som betecknar familjen är således vida och det sociala släktskapet anses vara det primära. Detta har i sin tur också påverkat deras inställning till assisterad befruktning. Lundin menar att den svenska lagstiftningen traditionellt sett stått i samklang med kärnfamiljsidealet, där framförallt det genetiska bandet mellan mor och barn framhävs som viktigt. Detta menar Lundin har varit anledningen till svenskarnas tveksamhet inför ingrepp som bryter den genetiska länken, såsom äggdonation och surrogatmödraskap (Lundin 1997 s. 32-33). Även Carolina Jonsson Malm som studerat assisterad befruktning i Sverige framhäver att det genetiska bandet fått en framträdande roll i lagstiftningen. Jonsson Malm skriver; ”Att det finns ett biologiskt släktskap mellan föräldrar och barn och att föräldrarna lever tillsammans under äktenskapsliknande former ses [alltså] som en garanti för den goda familjen” (2011 s. 148).

Under början på 90-talet kom frågan om äggdonation upp på den politiska agendan. Redan i samband med diskussionerna som föregick lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen uttalade sig Socialutskottet i frågan och de slog fast att såväl ägg- som spermadonation i samband med IVF var ”en så stor manipulation av den mänskliga livsprocessen att det inte bör godtas från humanistisk och etisk synpunkt” (bet. 1987/88:SoU26 s. 11). Utskottet skriver i att ett förbud mot dessa praktiker ”självfallet” bör gälla även i framtiden (Ibid. s. 11). I samma betänkande avisas surrogatmödraskap utan djupare motivering. Surrogatmödraskap påpekas strida mot gällande rättsgrundsatser, samt att ett fortsatt förbud mot äggdonation omöjliggör dessa graviditeter (ibid. s. 4, 12). Svenska kvinnor hade vid den här tiden redan börjat söka sig utomlands för att få behandling med donerade ägg. Många ansåg att det inte längre var godtagbart att Sverige fortsatte att exportera ett etiskt problem som detta (Hedlund 2007 s. 128-129). Statens medicinetiska råd lade 1995 fram en utredning där de uttalade sig positivt gällande äggdonation, men det kom att dröja ända fram till 2003 innan förbudet mot äggdonation hävdades. Från att spermadonation blir lagligt till att äggdonation också blir det tar hela 18 år. Många såg det som att problemet med kvinnlig infertilitet länge hade sopats under mattan och drev därför tillåtandet av äggdonation som en jämställdhetsfråga (Lundin 1997 s. 38-39). Hedlund anar att anledningen till att beslutet drog ut på tiden var att frågan var så pass känslig att man helt enkelt inte kom överens (Hedlund 2007 s. 137).

Diskussionerna om assisterad befruktning slutade inte att upphöra i samband med tillåtandet av äggdonation. Assisterad befruktning var fortfarande endast tillgängligt för heterosexuella samlevande par, vilket av många sågs som diskriminerande gentemot dem som valt andra livsstilar. Kravet på likabehandling, att ensamstående kvinnor och homosexuella också skall få rätt till assisterad befruktning har under 2000-talet drivits som en politisk fråga. Den 1 juli 2005 fick, till mångas lycka, äntligen lesbiska par rätt till assisterad befruktning (IVF), dock inte med donerade ägg då, tidigare lagstiftning från 2003 förbjuder behandling när både ägg och sperma kommer från utomstående (prop. 2004/05:137; bet. 2004/05:LU25).

Gällande rätt angående assisterad befruktning regleras sedan 2006 av lagen om genetisk integritet m.m. Lagen innehåller bestämmelser om genetiska undersökningar och information inom hälso- och sjukvården, medicinsk forskning, genterapi m.m. samt bestämmelser om befruktning utanför kroppen och insemination. 2012 beslutade Sveriges riksdag att tillåta assisterad befruktning för ensamstående och regeringen fick i uppdrag att lägga fram ett lagförslag (2011/12: SoU26). Samtidigt beslutades det om att tillsätta en förutsättningslös utredning om surrogatmödraskap, vilken enligt riksdagen ”bör utgå ifrån ett brett perspektiv och inkludera juridiska och etiska frågeställningar, ekonomiska överväganden och hänsyn till internationella förhållanden” (2011/12: SoU26 s.1).

3.1.1 Barnperspektivet

Barnets bästa har i svensk lagstiftning om assisterad befruktning alltid varit en vägledande princip, vilket ur ett internationellt perspektiv gör Sverige till ett unikt land (SOU 2007:3 s. 137). Redan vid instiftandet av inseminationslagen (1984:1140) slogs det fast att barn har rätt till kännedom om sitt genetiska ursprung, vilket ger dem möjligheten att vid mogen ålder få vetskap om donatorns identitet. Denna princip ansågs vid den tiden vara kontroversiell, men är idag en etablerad princip i svensk rätt (Smer 2013 s. 89). Idag finns bestämmelser om barnets rätt att få reda på givarens identitet reglerat i 6 kap. 5 § och 7 kap. 7 § lagen om genetisk integritet m.m.

Barn rättigheter regleras av FN:s barnkonvention vilken Sverige ratificerade 1990. Därmed blev konventionen en del av svensk lagstiftning. Artikel 3 i konventionen stadgar att barnets bästa alltid ska komma i främsta rum när det gäller åtgärder som rör barn. Artikel 7 behandlar barns rätt att få vetskap om sina föräldrar och sitt ursprung, vilket innebär att barn har rätt att, så långt det är möjligt, få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdade av dem. Artikel 8 i konventionen behandlar barnets rätt till identitet, vilken innefattar medborgarskap, namn och släktförhållanden. Artikel 7 och 8 är de artiklar som främst har varit uppe till diskussion i samband med assisterad befruktning och med könscellsdonation samt huruvida det är förenligt med barnkonventionen att erbjuda anonymitet för exempelvis spermadonatorer (SOU 2007:2 s. 63). Den

officiella svenska hållningen har tidigare varit att surrogatmödraskap inte är önskvärt ur ett barnperspektiv (Prop. 2001/02:89 s. 55).

3.2 Surrogatmödraskap

Surrogatmödraskap innebär att en kvinna blir gravid med den uttalade avsikten att efter födseln lämna över barnet till ett par eller till en annan person. Det finns två former av surrogatmödraskap. Antingen kan surrogatmammans egna ägg befruktas genom insemination, kallat *partiellt surrogatmödraskap*, eller så kan ett redan befruktat ägg föras in i kvinnans livmoder, kallat *fullständigt surrogatmödraskap*. Skillnaden mellan de två formerna är att surrogatmammans i den senare formen inte har någon genetisk koppling till barnet. Beroende på anledningen till ett beställande pars ofrivilliga barnlöshet finns det flera möjliga kombinationer av genetiska band mellan barnet och det beställande paret samt surrogatmammans. Sammanlagt kan upp till fem personer vara delaktiga i en surrogatgravitet; de blivande föräldrarna, surrogatmammans och donatorerna av ägg och sperma (Smer 2013 s. 154-157).

Man brukar säga att surrogatarrangemang antingen är kommersiella eller altruistiska. I ett altruistiskt arrangemang ingår surrogatmammans kontrakt utan att det föreligger ett ekonomiskt incitament, medan den kommersiella formen förutsätter att en ”lön” betalas ut till den kvinnan som genomgår graviditeten (Smer 2013 s. 154-157).

Anledningar till att använda sig av en surrogatmamma kan vara att en kvinna inte själv kan bära ett barn på grund av medicinska- eller psykologiska skäl. Det är också en möjlighet för homosexuella par eller ensamstående män som vill ha ett eget biologiskt barn (Smer 2013 s. 157).

3.2.1 Surrogatmödraskap i världen

Det är känt att svenska par vänder sig utomlands för att använda sig av en surrogatmamma. Många åker till Indien eller Ukraina där kommersiellt surrogatmödraskap är tillåtet. Det finns även vissa delstater i USA som tillåter surrogatmödraskap dit svenskar kan åka (Smer 2013 s. 165). Inom EU är metoden inte tillåten i 15 av 27 länder. Många av dessa stater har precis som Sverige inget uttryckligt förbud men metoden möjliggörs av andra lagstiftningar. De länder som tillåter surrogatmödraskap är Belgien, Cypern, Estland, Grekland, Irland, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Polen, Rumänien, Slovakien och Storbritannien (European Society of Human Reproduction and Embryology 2009). Hos våra nordiska grannar är surrogatmödraskap inte lagligt. I Danmark finns det ett lagstiftat förbud. I Finland fanns det möjlighet att använda sig av en surrogatmamma fram tills 2007 då det blev olagligt, men frågan utreds nu igen. På

Island är frågan under utredning och i Norge behandlade Bioteknologinämnda frågan 2011 och ställde sig då kritiska till metoden (Smer 2013 s. 161-163, 165).

3.2.2 Surrogatmödraskap i Sverige

Det finns som nämnt inte lagrum som uttryckligen förbjuder surrogatmödraskap i svensk rätt. Dock finns det inbyggda hinder i lagen (2006:351) om genetiskt integritet som omöjliggör sådana graviditeter. I kapitel 6-7 i samma lag finns det dessutom stadgat att metoden inte får tillämpas inom svensk hälso- och sjukvård. Även i Föräldrabalken (FB 1 kap. 7 §) finns det bestämmelser som motverkar surrogatmödraskap då denna stadgar att ”Om en kvinna föder ett barn som tillkommit genom att ett ägg från en annan kvinna efter befruktning utanför kroppen har förts in i hennes kropp, skall hon anses som barnets moder.”

Det finns inga exakta siffror på hur många svenska barn som kommit till genom surrogatmödraskap utomlands, men det uppskattas att det rör sig om fler än 100 barn. Enligt Smer vänder sig alltfler svenskar till kliniker i länder där surrogatmödraskap är tillåtet. Eftersom det svenska regelverket inte reglerar surrogatmödraskap uppkommer det ofta rättsliga tvistefrågor rörande barnet och föräldrarnas familjerättsliga status vid återvändandet till Sverige. Således finns det enligt Smer ett behov av en juridisk reglering av surrogatmödraskap i Sverige (2013 s. 161, 175).

Sverige har traditionellt sett haft en negativ inställning till surrogatmödraskap. Som tidigare nämnts behandlades frågan kort i samband med att lagen om befruktning utanför kroppen antogs 1988. Metoden förkastades då utan djupare motivering (bet. 1987/88:SoU26 s. 4, 12). När sedan äggdonationsfrågan utreddes, lite mer än tio år senare, hade inställningen till surrogatmödraskap inte förändrats. Socialdepartementet skrev då i prememorian *Befruktning utan för kroppen* att surrogatmödraskap strider mot människovärdesprincipen och bör därför inte tillåtas. Denna åsikt delades av Smer samt samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan (2000:51 s. 50). Kutte Jönsson skriver i sin avhandling om surrogatmödraskap från 2003 att det i Sverige vid den tiden fanns ett brett motstånd mot en legalisering samt inte ”någon opinion att tala om för en legalisering (2003 s. 66).

Under senare år har surrogatmödraskap dock kommit till att bli en alltmer diskuterad fråga. Det ökade intresset ledde till att riksdagen 2012 beslutade om att tillsätta en förutsättningslös utredning. Alla riksdagspartier utom Vänsterpartiet och Kristdemokraterna ställde sig bakom en utredning. I februari 2013 kom Smer med rapporten *Assisterad befruktning – etiska aspekter* där frågan behandlades. En majoritet av rådet ställde sig då positiva till att tillåta så kallat altruistiskt surrogatmödraskap mellan närstående och detta utlöste en livlig debatt under våren 2013.

4 Forskningsöversikt

En stor del av samhällsforskningen om reproduktionsteknologier och däribland surrogatmödraskap faller inom det feministiska och samhällsfilosofiska forskningsfältet. De olika moraletiska frågor som ämnet väcker tillsammans med andra medicinska frågor inom områden såsom exempelvis genteknik och stamcells forskning, har skapat ett forskningsområde kallat bioetik. Inom bioetiken fokuserar man på de frågor som uppkommer när man kombinerar naturvetenskapliga områden som medicin och biologi med etik och filosofi. Den bioetiska forskningen om reproduktionsteknologier och surrogatmödraskap berör främst frågor angående teknikens ökade kontroll över människokroppen, risken för exploatering av kvinnokroppen, fertilitetsindustrins varufiering av kvinnor och barn samt teknikens potential att bryta traditionella normer såsom inlärd könsroller. Utöver detta forskningsfält finns även antropologiska- och etnologiska studier om surrogatmödraskap och assisterad befruktning, vilka bör anses tillföra både relevant information och en djupare förståelse till uppsatsens ämne och syfte. Några av de forskare som återfinns inom det senare fältet är Helena Ragoné, som är känd för sina intervjustudier med surrogatmödrar i USA, och Amrita Pande som har genomfört liknande studier på kvinnor i Indien. Susanne Lundin forskning utgörs av kulturanalyser av olika medicinska forskningsområden, däribland reproduktionsteknologier. I denna del ges en introduktion till de forskningsfält som ovan nämnts. Dock är denna mer översiktlig än fullständig och för den nyfikne finns mer forskning att hämta från exempelvis det psykologiska- och juridiska fältet.

4.1 Reproduktionsteknologin & kvinnokroppen

I Firestones berömda bok *The Dialectic of Sex* (1979) beskrivs en reproduktionsutopisk verklighet där kvinnor är helt befriade från reproduktionens bördor. Firestone härleder kvinnors underordnade sociala position till biologin och deras reproduktiva förmåga. Tekniken blir en möjlighet till kvinnligt frigörelse och Firestone förespråkar användandet av så kallade ”cybernetics”. Dessa artificiella livmödrar ska fördela ansvaret över reproduktionen jämlikt mellan könen, och således befria kvinnor från manlig kontroll (Firestone 1979 s. 18-19). Många feminister har likt Firestone diskuterat reproduktionstekniken utifrån maktperspektiv, men istället med fokus på hur manlig kontroll kan komma att förstärkas av en ökad teknifiering av fortplantningsprocessen. De feministiska forskarna Adrienne Rich och Cena

Corea ställer sig negativa till utvecklingen inom reproduktionsteknologin. De menar att teknologierna skall förstås som en förstärkning av den manliga kontrollen, såväl över reproduktionen som över kvinnors kroppar i allmänhet. De uttrycker en oro över en ökad medikalisering av reproduktionen eftersom detta medför en ökad makt till vetenskapen och läkarkåren, vilka ofta är representeras av män. Sherwin menar att den medicinska kontrollen över kvinnokroppen har kommit att bli alltmer utbredd. Menstruation, graviditet, amning och abort är exempel på områden som kommit att lyda under allt större medicinsk kontroll. Detta skapar, enligt Sherwin, ”en tendens att behandla kvinnor som passiva kroppar som skall utsättas för medicinsk manipulering” (Sherwin 1998 s. 138). Tanken om en ökad kontroll av kvinnokroppen har gjort att många feminister blivit misstänksamma till nya metoder såsom IVF, donation av ägg och embryon samt surrogatmödraskap (Freedman 2003; Corea 1985; Rich 1980; Oakley 1986; Sherwin 1998). Rich skriver:

Kvinnokroppen har varit både territorium och maskin, jungfrulig ödemark att exploatera och löpande band att producera liv. Vi skall försöka tänka oss en värld där varje kvinna sitter som regerande härskarinna över sin egen kropp (Rich 1980:266).

De nya teknologierna har också skapat en industri under vilken kvinnokroppen blivit underkastad. Många feminister menar att kvinnan i surrogatindustrin inte bara blir medlet för den enskilda människans projekt att skaffa barn, hon blir också en del av en större marknad där kroppar kommodifieras och exploateras. Donna Dickenson skriver:

”Women’s labour in egg extraction and surrogate motherhood might then be seen as what it is, labour which produces something of value. But this does not necessarily mean that women will benefit from the commodification of practically everything, in either north or south. “

Kommodifieringen eller kommersialisering av kvinnokroppen i samband med surrogatmödraskap är ett väl diskuterat ämne. Kommersiellt surrogatmödraskap betyder att surrogatmamma får betalt för att bära och föda fram barnet, men om detta skulle vara exploaterande eller inte råder det delade meningar om. Vissa förespråkare för surrogatmödraskap menar att kommersialisering inte nödvändigtvis behöver vara exploaterande (Jönsson 2003 s. 140; Wilkinsson 2003 s.159-181). Exploatering förekommer enbart vid tillfällen där det förligger inslag av tvång eller när någon av parterna fått ofullständig information. Har kvinnan gett sitt samtycke till surrogatarrangemanget är det en kränkning av hennes autonomi att förbjuda henne från att ingå avtal (Jönsson 2003:140). Jönsson för i sin avhandling om surrogatmödraskap ett liberalfilosofiskt resonemang med syftet att visa att surrogatarrangemang visst kan rättfärdigas. Hans kritik mot den feministiska ståndpunkten, att surrogatmödraskap är exploaterande, är att den bottnar i en pessimistisk syn på kvinnors förmågor att fatta egna rationella beslut. Istället ska dessa metoder ses som frigörande för kvinnor, då det utmanar den traditionella synen på kvinnan som moder (Jönsson 2003 s. 187-188). Därmed,

menar Jönsson, behandlas inte surrogatmödrar som enbart medel, utan ”i hög grad som mål i sig själv” (Jönsson 2003:226).

Den svenska etikforskaren Torbjörn Tännsjö, som ägnat stor uppmärksamhet åt bioetik och däribland reproduktionsetik, framhåller risken för exploatering av kvinnor vid kommersiella surrogatarrangemang. Tännsjös hållning gällande reproduktionsteknikens vara eller icke vara är dock tydlig då han ser sexualitet och fortplantning som en högst privat angelägenhet, vilken i högsta möjliga mån borde undanhållas från lagliga restriktioner då det över dessa finns ”kvardröjande tjocka lager av moralism [...] (Tännsjö 1991 s. 10). Således förespråkar Tännsjö en liberal hållning gällande surrogatmödraskap, men menar samtidigt att detta endast borde få ske på altruistiska grunder.

Den feministiska teoretikern Debra Satz ställer sig kritiskt till kommersiellt surrogatmödraskap, men inte av den anledningen att arrangemanget i sig skulle vara oetiskt. Det är snarare den samhälleliga/politiska kontexten där patriarkala strukturer gör sig gällande och som surrogatmödrskapet måste förstås utifrån, och som i sin tur gör det exploaterande. Enligt Satz är det därför inte skapandet av en marknad i sig som utgör grunden för exploateringen, utan exploateringen uppkommer först när marknaden utnyttjar människors underlägsna ställning och socioekonomiska utsatthet (Satz 1992). Elizabeth Anderson å andra sidan menar att kommersiellt surrogatmödraskap alltid skall ses som exploaterande. Allt som går att köpa på en marknad får således ett värde och att värdera människor i ekonomiska termer är i sig exploaterande. Anderson skriver ”When women’s labor is treated as a commodity, the women who perform it are degraded” (1990 s. 75). Således menar Anderson att både surrogatmammorna och de barn som tillkommer genom surrogatgraviditeter blir kommoditeter, vilket i sin tur leder till en förminskning av människovärdet (Anderson 1990 s. 75).

Även om många feminister har en negativ inställning till surrogatmödraskap så finns det dem som i likhet med exempelvis Jönsson ser det som ett emancipatoriskt instrument för att bryta könsstereotypa mönster. Till dem hör Carmel Shalev som menar att kommersiellt surrogatmödraskap ger kvinnor större ekonomisk autonomi och utmanar patriarkala föreställningar om kvinnan som moder. Kommersialiseringen av kvinnan är därför inget dåligt utan erkänner istället värdet i kvinnors arbete (1989 s. 160-166).

4.2 Teknikens paradox – upplevelser och föreställningar

Kulturanthropologen Amrita Pande har intervjuat ett 40-tal indiska surrogatmammor om deras upplevelser från att vara surrogater. Pande beskriver hur det i Indien vuxit fram en industri kring kommersiellt surrogatmödraskap och att detta blivit till en överlevnadsstrategi för många fattiga kvinnor och deras

familjer. Pande vill flytta fokus från det eurocentristiska perspektiv som länge dominerat forskningen om surrogatmödraskap med fokus på etiska och moraliska aspekter, till surrogatkvinnornas egna upplevelser. Av de många kvinnor Pande intervjuat beskriver få sitt arbete som just arbete, detta trots att ekonomiska intressen låg bakom deras beslut att bli surrogatmammor. Kvinnorna och de blivande föräldrarna knyter under graviditeten nära band till varandra, vilket enligt Pande påverkar surrogatmammornas sätt att se på sin egen roll (Pande 2009 s. 144; Pande 2010 s. 971, 976-178). Pande introducerar 'sexualised care work' som begrepp för att beskriva surrogatmödraskap. Pande skriver:

I introduce the concept of 'sexualised care work' to describe a new type of reproductive labor – commercial surrogacy – that is similar to existing forms of care work but is stigmatized in the public imagination, among other reasons, because of its parallels with sex work (Pande 2009 s. 142).

Antropologen Helen Ragoné har precis som Pande intervjuat surrogatmammor, men utgår istället ifrån amerikanska kvinnors erfarenheter. Många av kvinnorna i Ragonés studie ser surrogatmödraskapet som ett sätt att bevara sina traditionella roller som fruar och mammor, samtidigt som de får tillfredsställelse av att bryta mot just dessa roller. Även om ekonomiska intressen spelade stor roll för kvinnorna, var det symboliska värdet av att ge en "gåva" till de blivande föräldrarna minst lika viktigt (Ragoné 1996 s. 157). Kvinnorna i Ragonés och Pandes studier finner en tillfredsställelse i att se sina handlingar som altruistiska, vilket således cementerar den traditionella bilden av kvinnan som självupppoffrande och oegennyttig. Ragoné hittar dock en paradox, för samtidigt som altruismen och förstärkningen av kvinnornas roller som omvårdande mammor upplevs positiv, blir kvinnorna stärkta av det normbrytande i sina handlingar.

Att reproduktionsteknologier kan utmana men samtidigt förstärka traditionella normer om kvinnlig/manligt, föräldraskap och familjen framhålls också av etnologen Susanne Lundin (1997). Lundin har intervjuat par som genomgått provrörsbefruktning och menar att reproduktionen är nära sammankopplad med identitetsbyggande. Enligt Lundin kan man se hur biologi och kultur under 1900-talet senare del vävts samman, där kulturen biologiserats och biologin kulturaliserats. Nya reproduktionsteknologier har utmanat våra föreställningar om vad som är en naturlig fortplantningsprocess och skapat en större acceptans för det sociala föräldraskapet och nya familjekonstellationer. Samtidigt har teknikerna gett fler människor möjlighet att bli biologiska och genetiska föräldrar vilket också förstärkt önskan om en genetisk avkomma och stärkt betydelsen av släktskap (Lundin 1997 s. 14-18). Återigen blottläggs en paradox inom assisterad befruktning. Tekniken samtidigt utmanar och underbygger normaliserande föreställningar om fortplantning och familjen.

5 Teoretiskt ramverk

I centrum för idéanalysen står politiska budskap, argument och föreställningar som formuleras och reproduceras i exempelvis motioner, debatter mellan politiker, på debatt- och ledarsidorna i dagstidningar eller i andra typer av medieforum som har potential att nå ut till människor i samhället. Dessa idéer uttrycker åsikter om vad staten bör och får göra, hur långt individens självbestämmanderätt ska sträcka sig samt när staten som legitim lagstiftare får inskränka denna rätt. Runt dessa frågor råder det sällan konsensus vilket också gör dem till intressanta studieobjekt.

Eftersom uppsatsens syfte är att studera idéerna i argumenten för och emot surrogatmödrskap, tar det teoretiska ramverket utgångspunkt dels i idéerna som formuleras i det empiriska materialet och dels i tidigare forskning på området. I texterna kan man urskilja vilka möjliga förståelser eller föreställningar som finns kring surrogatmödrskap och det är runt dessa uppsatsens analysapparat är konstruerad. Det som utmärker debatten och även forskningen om reproduktiv teknik är att tankegångarna som artikuleras rör sig mellan å ena sidan det gemensamma bästa för kollektivet och å andra sidan individens bästa och hennes rätt till frihet och självbestämmande. Utifrån denna dikotomi formuleras åsikter om vad som borde räknas till individens rättigheter och när dennes frihet får inskränkas till fördel för upprätthållandet av gemensamma normer och värderingar. Att individens vilja alltid står i konflikt med kollektivets gemensamma bästa behöver förvisso inte vara sant, och min intention är inte heller att påvisa något sådant samband. Istället vill jag visa hur idéerna och föreställningarna om just surrogatmödrskap konstrueras i konflikten mellan individens autonomi och kollektivets moral. Argumenten i debatten tar också sin utgångspunkt i feministisk idétradition då diskussionerna berör frågor om kön, klass och etnicitet. Genom att använda ett intersektionellt perspektiv kan dessa idéer om makt ringas in och vidare problematiseras i förhållande till uppsatsens övriga teoretiska utgångspunkter.

5.1 Den individualistiska- och den kollektivistiska demokratin

En demokrati ska, enligt allmän uppfattning, värna om individens autonomi och samtidigt upprätthålla gemensamma moraliska principer. Dessa två antaganden kan sammanfattas till två grundläggande, men oförenliga principer. Enligt autonomiprincipen skall staten vara neutral och således inte ta ställning till vad som är goda livsval (Rothstein 2006 s. 39). I motsats till principen om autonomi

står den komunitära principen där staten anses ha skyldighet att framhålla och sprida vissa värderingar, även om det innebär en inskränkning av individens självbestämmanderätt. Utgångspunkten i detta tankesätt är att det i samhället helt enkelt finns sätt att leva på som är bättre än andra, och dessa grundar sig på gemensamma värderingar (Rothstein 2006:44). Dessa två principer faller inom olika demokratiska styrningsideal och skiljer sig i frågan om vad som utgör det gemensamma bästa samt hur staten bör verka för medborgarna.

5.1.1 Autonomiprincipen

Principen om autonomi bygger på en individualistisk och liberal demokratisyn. Medborgaren anses vara kapabel till att fatta moraliska beslut, och således ska staten ställa sig neutral till individens val av livsprojekt. Att inte ta ställning i värdefrågor bygger på en tilltro till att var och en kan ta ställning till vad som är ett gott och fullvärdigt liv, och följaktligen ges friheten att handla därefter. Detta ger människor rätt att själva bestämma över det som rör dem själva, men friheten bör dock inte vara obegränsad. John Sturat Mill skriver: "[...] han får inte handla så att han blir en plåga för andra människor" (Mill 1859, övers. Ahlberg 2007 s. 161). Ingens val får inskränka friheten för någon annan och det är statens uppgift att se till att detta inte händer. Demokratin blir därmed ett medel för att "[...] värna om friheten för människor att förverkliga sina livsprojekt [...]" (Premfors et al. 2003 s. 22). Rätten till autonomi ska prioriteras även i situationer där medborgarens livsval kan medföra en negativ inverkan på individens lycka. Detta eftersom kollektivet inte får undertrycka den enskildes frihet att välja hur hon vill leva sitt liv. Individen har därför enligt principen rätt att begå misstag (Rothstein 2006 s. 43). Enligt Dworkin bör individuella rättigheter stå över statliga målsättningar (1989 s. 484ff). Majoriteten ska visa tolerans gentemot alternativa livsval och det är, som Kymlicka skriver "detta allmänna erkännande av rätten till ett fritt val av livsstilar, och acceptansen av den ur detta resulterade mångfalden som, enligt Rawls garanterar samhällets stabilitet" (1995 s.189).

Grundlagen fastställer individens autonomi och statens neutralitet genom bland annat bestämmelserna om "fri åsiktsbildning" (RF 1 kap 1§), "respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet" (RF 1 kap 2§) och principen om religionsfrihet (RF 2 kap 1§). Dessa, menar Kymlicka, är viktiga rättigheter för liberalismen och faller inom vad Rawls definierar som grundläggande rättigheter (1995 s. 61). Rawls utvecklade sina idéer som en motkraft mot utilitarismens dominans inom politisk filosofi, där lycka för ett så stort antal medborgare som möjligt ansågs vara det eftersträfvansvärda vid statligt beslutsfattande. Rawls grundtanke å andra sidan bygger på att ojämlikheter endast är tillåtna om de gynnar de sämst ställda (Kymlicka 1995 s. 61). I ett pluralistiskt samhälle är det viktigt att de politiska institutionerna är utformade så att alla människor har lika möjligheter att välja levnadssätt och som Rawls själv skriver: "ge utrymme för skillnader vad gäller allmänna och övergripande doktriner och för en mångfald motsatta, och till och med oförenliga, uppfattningar om värdet av och meningen med mänskligt liv"

(Rawls 1985 s. 4). Vad staten behöver göra är att skapa lika möjligheter för medborgare att förverkliga det goda livet. Hur staten ska hjälpa medborgarna att leva det liv hon önskar är dock en fråga för politikerna att bestämma. Hur resurser ska fördelas och vilka tjänster staten bör erbjuda relaterar till frågor om vad som är grundläggande för förmågan att fullfölja sitt livsprojekt (Rothstein 2006 s. 64-65). Vissa skulle hävda meningen med livet är att skaffa barn, och att det därför är en grundläggande mänsklig funktion. Därmed skulle det vara statens skyldighet att kompensera dem som ställs inför ”ofrivillig barnlöshet” med erbjudanden om reproduktionstekniska hjälpmedel. Men här går åsikterna isär mellan det liberala och komunitära tankesättet. Medan en liberal troligtvis skulle ha lättare för att förespråka friheten och rätten till reproduktionstekniska hjälpmedel, skulle en komunitär inta en mer restriktiv position och kanske välkomna vissa men inte alla hjälpmedel.

5.1.2 Den komunitära principen

I motsats till den individualistiska demokratisynen står den kollektivistiska som gör sig synlig i bland annat den demokratiska grundpremisen ”folkstyre genom majoritetsprincipen”. Idealet bygger på den komunitära principen som medger att det finns värden eller livsval som är mer eftersträvandvärda än andra. Kymlicka beskriver enligt följande resonemang den komunitära statens uppgift:

En komunitaristisk stat bör uppmuntra människor att hysa föreställningar om vad som är värdefullt som överensstämmer med samhällets gemensamma livsstil, samtidigt som den motverkar sådana föreställningar om vad som är värdefullt som står i konflikt med denna livsstil (1995 s. 209).

Istället för minimal styrning från staten, som autonomiprincipen förespråkar, har istället staten skyldighet att vägleda medborgaren till det ”rätta” sättet att leva. Detta innebär att staten bör hindra medborgaren från att fatta beslut som kommer att skada eller påverka henne negativt. Den komunitära demokratin bygger sina idéer på antagandet om människan som ett socialt djur vars identitet formas i gemenskapen. Således existerar inget som den ”autonoma” människan. Hennes värderingar och val av livsprojekt är påverkade av hennes sociala sammanhang. Antagandet legitimerar det statliga upprätthållandet av gemensamma värderingar och en moralisk ordning. Den gemensamma förståelsen blir enligt komunitärer synonymt med det goda, men som Näsström framhåller kan vi ”räkna upp samhällen där det visserligen tycks ha funnits en gemensam förståelse, men där man allvarligt kan ifrågasätta huruvida det rörde sig om ett enat ’gott’” (1998 s. 268). Således finns det anledning att utmana den kollektiva moralen med nya synsätt. Rothsteins kritik mot den komunitära ståndpunkten följer samma tankegångar som Näsström. Bara för att våra värderingar är formade av vår gemenskap följer därmed inte nödvändigtvis att politiska målsättningar bör följa samma värderingar (2006:50). I stater med en heterogen befolkning gällande etnicitet, religion, sexualitet och så vidare, kan man hävda att olika sociala

gemenskaper ingår i samma politiska ordning, vilket kan göra den komunitära utgångspunkten problematisk. Ändå framhåller komunitärer den politiska gemenskapen inom nationalstaten som den mest konstitutiva för människan. (Näsström 1998 s. 267-268).

Vilka värderingar som enligt kommunitarismen skall anses som ”goda” bestäms utifrån den kollektiva moralen. Konkreta exempel på detta kan vara värden som jämställdhet, social jämlikhet eller en restriktiv hållning gentemot droger (Rothstein 2006 s. 44). Alasdair MacIntyre menar att samhällsmoralen växte fram inom en teologisk tradition och i samband med att vi rörde oss bort från denna tradition förlorade vi också förståelsen av moralreglerna. Språket lever således kvar, men har tömts på sitt innehåll (Näsström 1998 s. 261). En jämförelse mellan värdena frihet och jämlikhet blir omöjlig, då det saknas en objektiv referensram, och istället blir en sådan jämförelse inget annat än ett uttryck för personliga preferenser och känslouttryck. (MacIntyre 1984 s. 8f).

Inom biomedicinen, och särskilt inom reproduktionsmedicinen kan man till viss del hävda att kärnfamiljen är en norm som reproduceras och därmed framlyfts som det önskvärda sättet för människor att organisera sig på. Detta gör sig synlig inte minst i lagstiftningen som reglerar insemination och in vitro befruktning. Insemination är inte tillgänglig för ensamstående kvinnor och provrörsbefruktning med donerade ägg är endast möjligt för heterosexuella par (Lagen om genetisk integritet m.m.). Utifrån en kollektiv demokratisyn går detta att legitimera med att det finns värden som står över andra värden och som därmed bör försvaras. Malm skriver i sin avhandling om adoptioner och reproduktionsteknologier att: ”genom ideologi och praktik har staten försökt reglera familjelivet genom att uppmuntra vissa former av familjebildningar och motverka andra” (2011 s.34). Detta kan tolkas som att svensk familjepolitik historiskt sett vilar på komunitära grunder. Ett annat exempel på en komunitär politik är *barnets bästa*, en princip som traditionellt sätt varit vägledande för svensk lagstiftning på familjepolitiksområdet. Principen om *barnets bästa*, som enligt liberala kritiker kan ses som ett upprätthållande av en konservativ familjepolitik, har legitimerat en restriktiv reglering av reproduktionsmedicinen. Kärnfamiljidealet ligger djup inbäddat i denna princip, som framhåller moderskap och faderskap som två komplementära roller (Malm 2011 s. 34). Att principen skulle bygga på en sanning om vad som är barnets bästa är dock svårt att bevisa och därför går det utifrån en individualistisk demokratisyn att tillbakavisa som ett moraliserande argument som diskriminerar vissa grupper av människor från användandet av reproduktionstekniska hjälpmedel. Men som Rothstein framhåller ”Som generell idé är [...] principen om autonomi och statens neutralitet kanske okontroversiell, i praktisk politik förhåller det sig på rakt motsatt sätt” (2006:59). Rothstein menar att svensk politik historiskt sett vilar på den komunitära principen, vilket han exemplifierar med det statliga stöd som getts till organisationer med moraliska principen som nykterhetsrörelsen och idrottsrörelsen (2006:59). Susanne Dodillet har gjort en liknande observation angående svensk prostitutionspolitik där hennes slutsats är att denna dominerats av komunitära tankegångar. En majoritet av politikerna ansåg prostitution vara ”ett olämpligt levnadssätt och det var statens

uppgift att vidta åtgärder”. Förespråkare för individens autonomi och självbestämmande var enligt Dodillet mycket få (2009 s. 195-197).

Den kommunitära och autonoma principen intar i förhållande till varandra två dikotoma positioner. Som visat finns det stöd för båda principerna inom den svenska demokratin. Politik kan formuleras i enlighet med antingen den ena eller den andra, eller inta en mellanposition där avvägningar görs emellan de två. Surrogatmödraskap är en intressant fråga att diskutera i förhållande till den autonoma och kommunitära principen. Detta för att individen som vill nyttja dessa tekniker alltid kommer att behöva använda en annan människa som medel, vilket ställer frågan om individens autonomi på sin spets. En surrogatgravitetet kräver att en kvinna ”lånar” eller ”hyr” ut sin kropp under nio månader. Under dessa månader förlorar hon autonomin över det kanske mest grundläggande för oss alla, den egna kroppen. Å andra sidan går det att se det som en kränkning av hennes autonomi att hindra henne från att genomföra något hon valt att göra själv. Men om en livmoder går att köpa för pengar, kan man verkligen vara säker på att det var kvinnans fria val att sälja denna? Kan det anses rätt att någon får ta kontrollen över en annan människas kropp, och om inte, är det statens skyldighet att skydda individer från detta utnyttjande? Detta är frågeställningar som konkretiserar konflikten mellan de två demokratiperspektiven.

5.2 Feministisk intersektionalitet

Ett feministiskt perspektiv uppmärksammar kvinnors underordnade roll i samhället och visar hur detta tar sig uttryck genom diskriminerande handlingar. Detta antagande kan ses som utgångspunkten för all feminism, men som teoretiskt fält är feminismen splittrad. Det går således inte att prata om en enhetlig feministisk teori. Ett perspektiv som inom feminismen kommit att bli allt mer etablerat är det intersektionella. Perspektivet var en reaktion på den traditionella feminismen, som till stor del tog sin utgångspunkt i vita medelklasskvinnors erfarenheter. Detta traditionella synsätt ledde till en homogenisering av kvinnor, istället för att se kvinnor som även särskiljda från varandra (de los Reyes, Molina & Mulinari 2002 s. 12-13, 22). Kvinnlig underordning skall enligt de los Reyes och Mulinari förstås enligt följande:

Kvinnors fundamentala motsättningar är inte alltid primärt kopplade till kön eftersom kvinnor och män aldrig är bara kvinnor och män i förhållande till makt utan samtidigt är placerade i klass- och rasmässiga hierarkier (2005 s. 41).

Vad det intersektionella perspektivet visar på är maktstrukturers komplexa karaktär, där exkluderingsmekanismer inte ses som frikopplade från varandra. Föreställningar om kön, klass och ras/ethnicitet skapas således genom samverkan och påverkan mellan maktstrukturer (Lykke 2007 s. 134). Ett grundläggande

begrepp inom feministisk teori är genus, det sociala könet. Genussystemet ska förstås som en social ordning inom vilken män och kvinnor formas. Genussystemet socialiserar in män och kvinnor i olika roller och det skapas förväntningar på hur de ska vara och uppträda (Hirdman 2004 s- 113-116) Connell definierar könsrollerna enligt följande:

Varje gång vi talar om 'en kvinna' eller 'en man', hänvisar vi till ett jättelikt system av uppfattningar, förutsättningar, undertoner och anspelningar som har ackumulerats under hela vår kulturella historia. 'Innebörderna' av dessa ord är enormt mycket större än de biologiska kategorierna hane och hona. (Connell 2009:115).

Connell menar att i samband med att vi föds tilldelas vi automatiskt redan förutbestämda roller som vi förväntas leva upp till. Kvinnan anses enligt dessa roller vara den omvårdande och självupppoffrande. Detta har, tillsammans med en objektifierande bild av kvinnan, skapat föreställningar om kvinnokroppen som allmän egendom och något som är tillgängligt för alla (Eduards 2007). För feminister är kvinnors bristande kontroll över sina egna kroppar en del av männens dominans över kvinnorna (Freedman 2003 s. 90). Statsvetaren Cecilia Åse menar att för kvinnor är "möjligheten att förvandlas till objekt ständigt närvarande" (Åse 2000 s. 9). Att reduceras till ett objekt är enligt Eduard som att förlora sin mänsklighet. I könsmaktsordningen gestaltas mannen som den mänskliga och överordnade medan kvinnan blir den avvikande som ständigt glider mellan att betraktas som antingen människa eller kvinna (Eduards 2007:16). Mannens överordnade roll tillsammans med särhållandet av manlig och kvinnligt utgör två grundpelarna i genussystemet (Hirdman 2004 s. 116-117). Att till detta lägga till en intersektionell förståelse av makt betyder att man uppmärksammar olikheter i kvinnlig underordning och att det mellan kvinnor föreligger makthierarkier. Att se kvinnor som en enhetlig grupp riskerar att marginalisera vissa grupper av kvinnor.

5.2.1 Feminismens om kommunitarism och liberalism

Som nämnt ska feminismen inte förstås som en enhetlig teoribildning då olika feministiska inriktningar gör olika ställningstaganden gentemot andra teoribildningar. Således kan exempelvis vissa feminismer ansluta sig till den liberala teorin samtidigt som andra feminister tar avstånd från den. Kortfattat syftar liberalfeminismen till att uppmärksamma exkluderingen av kvinnor i det politiska/offentliga rummet och propagerar samtidigt för en inkludering av kvinnor inom den liberala statens ram. Därmed tar de ställning för en liberal stat men menar att medborgerliga rättigheter måste utvidgas och gälla även för kvinnor innan deras medborgarstatus kan vara jämförbar med männens (Freedman 2003 s. 12-13). För denna uppsats används den intersektionella perspektivet på feminism vilken beskrivits ovan, och det är främst dessa idéer som kommer att studeras i analyskapitlet. Det intersektionella resonemanget utmanar det liberala

synsättet på individen och ifrågasätter frivilligheten i upprättandet av kontrakt mellan individer, såsom vid kommersiellt surrogatmödraskap, eftersom det alltid föreligger en maktobalans mellan män och kvinnor eller mellan olika samhällsklasser. Att som liberal teori utelämna ett resonemang kring medborgarskap och vem som omfattas av det, är enligt feminismen problematiskt (Stoltz 2002 s. 54; Freedman 2003 s. 44). Surrogatmödraskap kan utifrån en feministisk ståndpunkt förstås som ett utnyttjande av kvinnors "självupppoffrande" egenskaper. Om kvinnor säljer eller altruistiskt upplåter sin livmoder och kropp för någon annans skull spelar därför ingen roll. Maktstrukturerna existerar oavsett om kontraktet upprättats mot betalning eller ej och därmed blir själva handlingen exploaterande. Till detta bör tilläggas att exploateringen även kan vara ett uttryck för andra strukturer byggda på föreställningar om klass och etnicitet.

Feministisk kritik mot kommunitarismen företräds av bland annat Marilyn Friedman. Hon menar att de samfund som för kommunitarister ses som viktiga för det gemensamma bästa, är samfund som genom alla tider förtryckt kvinnor. Visserligen medger Friedman att kommunitarismen har värdefulla insikter i sin kritik mot individualismen, men framhållandet av nationen, familjen och skolan som goda, moraliska institutioner reproducerar samtidigt partiarkala strukturer (Friedman 1992 s. 101-119). Dodillet menar att feminismen är förenlig med kommunitarismen, men att det förre tar sin utgångspunkt i maktanalysen för att definiera "goda" värden.

6 Idéanalys

En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som till skillnad från de flyktigare intrycken eller attityderna utmärks av en viss kontinuitet [...] såväl en föreställning om verkligheten, som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla (Bergström & Boréus 2005: 149)

Argument som förs fram i diskussioner rörande politiska frågor kan ta ställning för eller emot en företeelse. De kan också döma ett handlande som rätt eller orätt. Detta behöver dock inte betyda att de som argumenterade emot utgår ifrån en och samma verklighetsbild. Surrogatmödraskap kan exempelvis rättfärdigas utifrån olika antaganden, där feministiska argument idémässigt kan tänkas skilja sig från liberala, men ändå komma fram till likartad slutsats. Det kan också vara svårt att hävda att det finns en feministisk idé, då det inomteoretiskt finns skilda uppfattningar om vad som möjliggör kvinnlig emancipation. Ett sätt att studera den mångfald av idéer som gömmer sig i en debatt är genom en idéanalys.

Idéanalysen tillhör den kvalitativa textanalytiska metoden och möjliggör, till skillnad från kvantitativ innehållsanalys, en närläsning av textmaterialet. Att använda en kvalitativ metod innebär att gå djupt in i texten med syftet att blottlägga idéer som annars är dolda för läsaren. Tolkning är således en central del av all kvalitativ textanalys och så även för idéanalys. Då den kvantitativa metoden har fördelen av att kunna behandla ett stort empiriskt material måste man med en kvalitativ metod dock göra avkall på materialets omfattning, och stället fokusera på en mindre textmassa. Analysen blir därför snävare, men djupare (Esaiasson et al. 2004: 233-234).

En idéanalys kan användas för tre olika syften. En forskare kan vilja förklara, kritiskt granska, eller som denna uppsats syfte är; beskriva idéer. Eftersom idéanalysen kan utformas på olika sätt beroende på studiens syfte och frågeställning är det inte hur den genomförs som utmärker metoden, utan snarare vad den väljer att studera (Beckman 2005). När man studerar politiska budskap kan man välja att inrikta analysen enbart på idéerna och göra en så kallad idécentrerad analys eller att även ta hänsyn till vem som säger vad, så kallad aktörscentrerad analys (Bergström & Boréus 2005:155). Denna studie kommer att vara idécentrerad, då det är hur debatten om surrogatmödraskap förhåller sig till liberala, komunitära samt feministiska tankegångar som är i fokus för analysen.

Innan analysen genomförs är det viktigt att ha en klar bild av vad det är man letar efter, alltså vad det är man ska studera. För detta krävs det att man tydligt redogör för sina teoretiska utgångspunkter, vilka ska vara vägledande genom analysen (Beckman s. 20).

I uppsatsen har empiri och teori varit vägledande genom hela analysen. I uppsatsens inledande skede gjordes en grundläggande kartläggning av material och tidigare forskning, detta för att få en inblick i vilka möjliga föreställningar som finns om surrogatmödraskap samt vilka föreställningar som specifikt dominerar den svenska debatten. På detta sätt fick jag en bild av vilka frågor som surrogatmödraskap berör och detta blev vägledande för valet av teoretiska ingångar. Inför analysen sorterades argumenten för och emot surrogatmödraskap upp efter uppsatsens teoretiska ramverk. Med hjälp av teorin och dess begreppsapparat samt med hjälp av tidigare forskning på området har jag sedan försökt ge en djupare förståelse av debattens innebörd. Argumenten har således kopplats till antingen en kommunitär, liberal eller feministisk idétradition. Teorin har hjälpt till att förklara de enskilda argument och debatten om surrogatmödraskap samtidigt som argumenten också har belyst de intressekonflikter som ofta uppkommer inom politiken.

I analysen har jag valt att väva samman empiri och analys genom att använda utdrag och citat från materialet. Syftet är att öka transparensen så att läsaren lättare ska kunna följa med i mina resonemang och slutsatser för att själv avgöra rimligheten i dessa.

6.1 Analysapparatens teoretiska utgångspunkter – en sammanfattning

<p>Kommunitarism (Den kommunitära principen)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Perfektionistisk stat som ska uppmuntra ”goda” livsval och hindra medborgare från att göra ”dåliga” livsval - ”Goda” livsval är de som följer gemensamma normer/värderingar/traditioner och den kollektiva moralen - I fokus står kollektivet och det ”gemensamma bästa” 	<p>Feminism (Intersektionellt perspektiv)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uppmärksammar den underordnandes position i samhället - Sociala positioner skapas genom samverkan och påverkan mellan maktstrukturer - Normer och värderingar bygger på diskriminerande föreställningar om kön, klass och etnicitet 	<p>Liberalism (Autonomiprincipen)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Staten ska förhålla sig neutral till individens livsval - Individens egenintresse, självbestämmande och självförverkligande står i fokus - Staten bör söka åstadkomma likvärdiga möjligheter för medborgarna att förverkliga sina livsval.
--	--	---

Kommunitarismen och liberalismen kan förstås som två normativa statsideal om vad staten bör göra, och står i motsättning till varandra. Feminismen intar en kritisk position och riktar istället uppmärksamhet mot maktstrukturer och den underordnades roll. För att klassificera argumenten i debatten som antingen kommunitära, liberala eller feministiska har det varit nödvändigt att göra ett tydligt schema av grundprinciperna för varje teori. Detta är sammanfattat i figuren ovan. Den stora utmaningen har legat i att göra tydliga skiljelinjer mellan teorierna, framförallt mellan kommunitarismen och feminismen samt mellan liberalismen och feminismen. Som jag redan diskuterat i teorikapitlet finns det en feministisk dimension hos både kommunitarismen och liberalismen. Även om feminismen exempelvis inte är helt frikopplad från vårt moraliska tänkande och handlade, ifrågasätter den samtidigt de traditioner och dygder vilka moralen grundar sig på. Detta, tillsammans med att debatten till stort präglas av feministiska idéer, är anledningen till att feminismen fått utgöra sin egen idégren.

6.2 Material

Studiens syfte är att fånga en samhällsdebatt. För detta krävs ett brett material, men som alltid är avgränsningar nödvändiga. Diskussionerna kring surrogatmödraskap blossade upp under 2010 och stora delar av materialet är därför hämtat från tidsperioden 2010 och framåt. Enstaka material kommer från tidigare år, dock inte tidigare än 2008 eftersom frågan innan dess endast behandlats övergripande och mestadels avfärdats utan närmare diskussion. För att fånga upp debatten på den politiska arenan utgör en del av materialet motioner, kammardebatter och dylikt. Vissa partier och enskilda politiker kommer att återkomma mer frekvent än andra, detta eftersom de varit drivande i frågan. Från vissa politiska partier saknas också inlägg i debatten. Utöver den parlamentariska debatten består materialet av debattartiklar och ledare från de sex största dagstidningarna i Sverige: Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Aftonbladet, Expressen och Göteborgsposten och Sydsvenskan. Varför urvalet har begränsats till dessa är främst på grund av nödvändighet, men efter att under en lång tid ha studerat denna fråga och följt mediediskussionerna anser jag mitt urval också vara representativt för den svenska debatten. Utöver detta är enstaka artiklar hämtade från andra tidningar, detta för att fånga upp idéer från viktiga aktörer som valt att inte publicera i någon av uppsatsens valda tidningar. Exempel på sådana aktörer är politiker och intresseorganisationer som argumenterar i frågan.

Statens medicinetiska råds inflytande över idéutvecklingen kring frågor om assisterad befruktning i allmänhet och surrogatmödraskap i synnerhet måste

anses vara relativt stort. Smers rapport ”Assisterad befruktning – etiska aspekter” som lades fram 2013 har blivit betydelsefull för frågans progression och lyft debatten än en gång. Därför utgör Smers rapport en viktig del av materialet.

7 Analys

Debatten om surrogatmödraskap är främst konstruerad kring tre huvudpersoner; surrogatmamman, föräldrarna och barnet. Att organisera analysen efter dessa personer känns därför rimligt. Analyskapitlet är indelat i tre huvuddelar, varav varje del är uppdelat i ytterligare tre delar, en för varje teoretisk ingång. Inledningsvis följer en analys av idéerna kring surrogatmammans roll i den svenska debatten med fokus på först komunitära följt av liberala och feministiska idéer. Analysen fortsätter därefter efter samma struktur med de blivande föräldrarna och sedan barnet i fokus.

7.1 Surrogatmamman

Med utgångspunkt i surrogatmammans perspektiv går det att finna argument både för och emot ett tillåtande av surrogatmödraskap. Den komunitära argumentationen ser gärna en restriktiv lagreglering av metoden, eller ett totalförbud. Argumentationen underbyggs med idéer om att surrogatmödraskap i praktiken inskränker surrogatmammans människovärde. Dock finns det hos debattörerna en skillnad i synen mellan den altruistiska och den kommersiella formen, där den runt den senare formen finns nästintill en konsensus om att den bör ses som oetisk, medan det runt altruistiska kontrakt råder delade meningar. För de altruistiska formerna av surrogatmödraskap finns det istället ett stort stöd vilket underbyggs med liberala idéer om surrogatmammans rätt till självbestämmande. Den feministiska argumentationen tar utgångspunkt i könsmaktsordningen och påvisar hur surrogatmödraskap förstärker könsroller samt problematiserar frågan ur ett klassperspektiv.

7.1.1 Människovärdet - den komunitära argumentationen

Utgångspunkten för vårt resonemang bygger på hänsyn till människans värdighet och integritet. Människan är i enlighet med personalismen ett mål i sig. Ingen annan människa får äga henne eller använda henne som ett medel. Denna människosyn brukar beskrivas som att människan är en person, vilket innebär att varje människa är en unik och oersättlig individ och har samma absoluta och okränkbara värde oavsett kön, ålder, social position, etnisk och religiös tillhörighet eller sexuell identitet (Anders Andersson, KD 2011/12:SoU26 s. 22)

Är surrogatmödraskap ett lämpligt sätt att skaffa barn på? Kristdemokraterna är tillsammans med Vänsterpartiet de enda partier i riksdagen som motsatt sig en utredning om surrogatmödraskap. Vänsterpartiet har som grund till sitt ställningstagande främst en feministisk utgångspunkt. Kristdemokraterna tar som citaten ovan visar ett moralisk ställningstagande och avfärdar metoden som oetisk då den är en oacceptabel kränkning av människovärdet. Surrogatmödraskap är ett hot mot "människans värdighet och integritet" och kringskär hennes unika värde, menar Andersson. Andersson har tidigare i en riksdagsdebatt sagt att surrogatmödraskap är "[...] ovärdigt. Detta är något vi inte vill se i vårt land" (Kammardebatt 2012 anf. 19). Detta sammanfaller med en kommunitär argumentation då partiet ringar in metoden som moralisk förkastlig. Således bör surrogatmödraskap betraktas som både en oetisk och olämplig metod inom assisterad befruktning. Kristdemokraterna är inte de enda att avvisa surrogatmödraskap som ett medel för att lösa problemet med ofrivillig barnlöshet. Carina Hägg (s) skriver i en artikel i Svenska Dagbladet att surrogatmödraskap endast borde ses som "en annan form av människohandel" (2010-05-31). Hägg skriver i samma artikel att surrogatmödraskap "strider [...] mot alla ambitioner om rättvisa och jämlikhet" (2010-05-31). Enligt MacIntyre utmärker sig en kommunitär argumentation genom användandet av ett operpersonligt, universellt språk. Bakom språket döljer sig dock personliga preferenser. Att underbygga en argumentation med abstrakta värden som jämlikhet och rättvisa och hänvisa till människans egenvärde och integritet skall därför, enligt MacIntyre, ses som ett uttryck för emotivism (1984 s. 8f). Men även om argumenten uttrycker personliga ställningstaganden grundar de sig samtidigt i en gemensam moraltradition om vad som är acceptabelt och inte acceptabelt. Även om vi inte helt kan förstå oss på moralregler så spelar de enligt det kommunitära synsättet en nödvändig roll i mänskliga relationer och för samhällets stabilitet och ordning (Näsström 1998).

I debatten riktas många hårda ord mot surrogatmödraskap som metod för att lösa problemet med ofrivillig barnlöshet. Lotti Sörelius, familjerättsassocionom, gör i likhet med Hägg en koppling mellan surrogatmödraskap och handel med människor;

"Jag tycker denna verksamhet har stora likheter med organhandel. Man betalar för en kvinna, för att hon ska bära fram och föda ett barn åt någon annan och ser det som att man en kort tid hyr hennes livmoder" (SvD 2010-10-04).

Tendensen att i debatten om surrogatmödraskap ofta hänvisa till de kommersiella formerna är effektivt för att påvisa det omoraliska i handlandet och att det bör ses som ett utnyttjande av kvinnor. Att samtidigt koppla samman frågan med människohandel och organhandel, ger ytterligare kraft till argumentationen om surrogatmödraskap som en icke önskvärd och tvivelaktig metod. Många påvisar också en risk i att tillåta den ena formen då ett "tillåtande av en viss typ av surrogatmödraskap raskt kan ses som en allmän OK-stämpel för denna form av barnstillverkning", som Göteborgsposten skriver (2013-02-28).

Även om de kommersiella arrangemangen ofta används som en referensram i debatten, går det att utröna en skillnad i synen gällande altruistiskt och

kommersiellt surrogatmödraskap och huruvida de olika formerna strider mot människovärdesprincipen. Smer tar i sin rapport ställning för altruistiskt surrogatmödraskap men avfärdar kommersiella arrangemang med hänvisning till risken för inskränkningar av surrogatmammans människovärde. Smer skriver:

”Vid kommersiellt surrogatmoderskap finns det en risk för exploatering av kvinnor[...] att använda en kvinnas kropp som ett medel strider mot människovärdes-principen” (Smer 2013 s. 103).

Kvinnan blir, som Smer fortsatt uttrycker sig, ett ”medel för att lösa det ofrivilliga parets/personens problem, vilket kan strida mot människovärdesprincipen [...]” (Smer 2013 s. 168). Dock menar Smer att denna syn inte borde gälla altruistiska arrangemang då surrogatmammans ”kan uppleva stor tillfredsställelse över sin förmåga och gärning” (2013 s. 168). Smers argumentation bottnar i en föreställning om att endast kvinnor som på altruistiska grunder ingår i ett surrogatkontrakt kan uppleva personlig vinning, något som inte alls nödvändigtvis behöver vara sant. Som både Pande och Rangonés intervjustudier med surrogatmammor visar var det många kvinnor som såg sina handlingar som altruistiska, trots att de fick betalt, och fann en stor tillfredsställelse i sin förmåga att hjälpa barnlösa par. (Pande 2009 s. 144; Rangoné 1996 s. 157). Debatten i Sverige visar att det finns en samhällelig inställning om att kvinnors som får betalt för att bära någon annans barn blir exploaterade. Kvinnornas egna åsikter om huruvida de själva känner sig exploaterade ges dock lite utrymme i debatten. Kanske är det här ett resultat av normer och värderingar kring vad som brukar kallas det ”heliga moderskapet” som i sin tur bygger på en bild av den kvinnliga oegennyttan. Denna traditionella, eller vad som också skulle kunna kallas kommunitära, bild av kvinnan/modern gör det svårt att föreställa sig och än mindre att acceptera att en kvinna kan lämna ifrån sig ett barn hon burit i utbyte mot pengar. Exempelvis skriver Sörelius ”Kvinnan [...] utsätter sin kropp och sitt psyke för något, som hon får leva med i resten av sitt liv”, och menar därmed att ingen kvinna egentligen vill vara surrogatmamma. (SvD 2010-10-30). Altruistiskt surrogatmoderskap mellan närstående blir med denna syn på kvinnan kanske därför lättare att förstå.

Amitra Pande, som också gett sig in i debatten, försöker utmana den moralism som enligt henne dominerar den svenska synen på kommersiellt surrogatmödraskap;

Men vad är det som är så jobbigt? Att kvinnor föder barn åt någon annan? Att kvinnor föder barn för pengar? Eller att fattiga indiska kvinnor föder barn åt sina rikare vita systrar och bröder världen över? (Sydsvenskan 2012-10-19)

Ja, vad är det som är så jobbigt? Kanske är det Sveriges traditionella restriktiva hållning gentemot nya reproduktionsmetoder som även gör sig gällande i denna fråga. Förklaringen blir således att surrogatmödraskap rör upp känslor därför att det bryter mot vår förståelse av hur reproduktionen borde gå till. Det finns en samstämmighet om att staten inte ska uppmuntra svenskar att åka utomlands för

att anlita en surrogatmamma, och att kvinnor behöver skyddas från kommersiella former av surrogatmödraskap. Enligt den komunitära principen får staten hindra medborgare från ”dåliga livsval” samt hindra medborgare från att ta beslut som kan komma att skada henne eller andra (Rothstein 2006 s. 50). Därmed kan dessa argument knytas till en komunitär idétradition. Att en graviditet dessutom kan vara medicinskt farlig är ytterligare ett argument som framförs för att skydda kvinnor mot alla former av surrogatmödraskap. En graviditet borde, som Maria Haldesten skriver, ses som ”en enorm kroppslig påfrestning. Rätt som det är kan det gå väldigt snett” (GP 2011-09-05). De legitima skälen för ett förbud mot surrogatmödraskap verkar således vara att dels skydda kvinnor från den potentiella skada en graviditet kan innebära och dels skydda det mänskliga egenvärdet vilket bör förstås som ett allmänintresse.

Den utveckling som skett inom reproduktionsmedicinen de senaste decennierna har möjligtvis förändrat vår gemensamma hållning gentemot reproduktionstekniska hjälpmedel och således skapat en större acceptans för att hjälpa naturen på traven. Ändå verkar det finnas många som vill streta emot och kämpa för att surrogatmödraskap inte ska tillåtas, vilket skulle kunna ses som ett försök att upprätthålla ett komunitärt reproduktionsideal. Surrogatmödraskap och i synnerhet kommersiellt surrogatmödraskap verkar till synes vara ett för stort steg från våra traditionella normer och värderingar om reproduktion och föräldraskap. Enligt Pande sker upprätthållandet av denna moral på bekostnad av kvinnor i länder där det saknas regelverk och där surrogatmödrar därför verkligen kan komma att bli utnyttjade:

Alla länder som har nationella lagar som endast tillåter att kvinnor är surrogatmödrar utan lön tvingar i slutänden iväg folk till andra länder där de kan hitta kvinnor som ställer upp mot betalning.[...] Det verkar inte finnas alltför många kvinnor som är villiga att vara gravida av osjälviska skäl. Restriktiva nationella lagar exporterar den moraliskt tvivelaktiga industrin till något annat land, ofta till ett land på det södra halvklotet. Att alltför många människor från länder med nationella förbud mot kommersiellt surrogatmödraskap vänder sig till kliniker i Indien är ett tecken på det. (Sydsvenskan 2012-10-19)

Pande är en av de få som förespråkar kommersiellt surrogatmödraskap och hon gör det utifrån surrogatmammans perspektiv. Förvisso erkänner hon att metoden skapat en ”moraliskt tvivelaktigt industri” men frågar samtidigt hur moraliskt ett svenskt förbud är när det endast leder till att vi skjuter problemet längre ifrån oss, till länder som överhuvudtaget inte tar ställning för surrogatmammans rättigheter. Pande är relativt ensam om denna hållning. Istället porträtteras ett svenskt tillåtande av altruistiska kontrakt mellan nära vänner eller släktingar som ett instrument för att motverka spridningen av de omoraliska kommersiella surrogatmödraskapen. Börje Vestlund säger i en riksdagsdebatt; ”Idag är det verklig handel med kvinnors kroppar. Det är det stora problemet” (Kammardebatt 2012 anf. 89). Det finns följaktligen två läger i debatten, de som ser att staten bör skydda alla kvinnor från surrogatmödraskap, och de som ser att staten främst bör skydda kvinnor i fattiga länder, och inte de svenska kvinnorna som ställer upp

altruistiskt för en familjemedlem eller vän. Det är kanske hos den senare gruppens debattörer brytningen eller kanske snarare avvägningen mellan det komunitära och liberala idealet visar sig. Moralen gör sig bland dessa gällande i diskussionen om det kommersiella surrogatmödraskap, men får ge vika för bevarandet av principen om individens autonomi när det handlar om altruistiska arrangemang.

7.1.2 Den autonoma kvinnan - den liberala argumentationen

En utbredd idé i den svenska debatten är som tidigare visar att kommersiellt surrogatmödraskap är oetiskt då det riskerar att exploatera kvinnor. Tendensen att koppla samman expolatering och kommersiellt surrogatmödraskap gör att det finns ett särhållande av altruism och kommersialism. De som förespråkar ett tillåtande av altruistiskt surrogatmödraskap understrycker att detta är en fråga om självbestämmanderätt, såväl för de blivande föräldrarna som för surrogatmamma. Det finns därför en inneboende idé om att altruistiskt surrogatmödraskap inte behöver vara exploaterande. I Sverige är det främst den icke-kommersiella formen av surrogatmödraskap som är uppe till debatt, även om det som tidigare visat finns en pågående diskussion kring andra former. Majoriteten av dem som vill se ett tillåtande refererar dock till det altruistiska surrogatmödraskapet. I Smers rapport från 2013 tar majoriteten av rådet ställning för ett tillåtande av altruistiska kontrakt mellan närstående, såsom familjemedlemmar eller nära vänner. Detta eftersom ”alla har rätt att själva bestämma hur de vill leva sitt liv och vilka risker de vill utsätta sig för” (2013 s. 168). Ett till synes tydligt liberalt ställningstagande där individens autonomi ska prioriteras även om det riskerar att innebära skada för henne själv.

De liberala argumenten med fokus på kvinnans självbestämmanderätt är återkommande i debatten. Andreas Bengtsson skriver i en debattartikel i Svenska Dagbladet:

”Det borde vara en självklarhet att kvinnor i Sverige själva ska få bestämma om de vill vara surrogatmammor eller inte. Det måste få vara individens rätt att själva få välja samtidigt som det är samhällets skyldighet att skapa lagar som skyddar individen i sitt val” (2013-03-02).

I argumentationen sätts individen och individens rätt till självbestämmande i centrum, vilket gör det individualistiska perspektivet påtagligt. Individens rättigheter skall vara samhällets främsta prioritet och detta ska uppnås genom en lagstiftning som skyddar individen i dess rätt till autonomi. Staten ska därför inte styra över medborgares livsval utan ställa sig neutral till hur dessa väljer att leva sina liv. Moderaterna Maria Abrahamsson och Olof Lavesson ger även de uttryck för denna åsikt i ett debattinlägg i Expressen:

”Om det finns kvinnor som av ideella skäl eller mot betalning vill hjälpa barnlösa par oavsett könstillhörighet med den processen, bör det inte vara statens uppgift att lägga ut krokben.” (2010-10-31).

Kvinnan erkänns här full autonomi då hon anses vara kapabelt att själv avgöra om hon vill vara surrogatmamma eller inte. Abrahamsson och Lavesson utesluter inte heller möjligheten att tillåta även kommersiella kontrakt. Ann Heberlein menar att det finns en olycklig tendens hos motståndarna att avfärda den kvinna som väljer att genomgå en surrogatgravitet som ”svag, utnyttjad och exploaterad” (Sydsvenskan 2013-03-28). I samma artikel ger hon dock uttryck för att surrogatmödraskap kan vara problematiskt i länder som Indien eller Östeuropa:

”I de kontexterna är det relevant att ifrågasätta hur autonom kvinnan som agerar surrogatmamma egentligen är. Just därför – för att undvika exploatering av kvinnors kroppar – är det viktigt att tillåta altruistiskt surrogatmödraskap i Sverige” (Sydsvenskan 2013-03-28).

Den autonoma kvinnan likställs med den svenska kvinnan. Förmågan att fatta rationella, autonoma beslut tillskrivs därmed inte kvinnor i Indien eller Östeuropa.

Den generella idén hos förespråkarna för altruistiskt surrogatmödraskap är att se förbudet mot det som ett uttryck för moralism. De menar att samhället istället borde visa större tolerans gentemot hur människor väljer att leva sina liv. ”Varför är det oetiskt att låta en kvinna som så önskar dela med sig av glädjen att få barn?” frågar folktoppartisten Birgitta Ohlsson m.fl. i en artikel i Arena 2009. Att döma ut denna typ av assisterad befruktning genom att kalla det utnyttjande har som Aylward och Alvelin skriver ”en paternalistisk ton”:

”Varför ska inte denna tjänst få kosta precis som andra omsorgsarbeten där tid och bekvämlighet uppoffras? Påståendet om att surrogatmödraskap är ett utnyttjande har en paternalistisk ton om vad unga kvinnor bör använda sin arbetstid åt. [...]. Om en kvinna påstår att hon kan genomgå en graviditet med insikten om att barnet inte är hennes så finns inga skäl att misstro detta, lika lite som det finns skäl att misstro sperma- och äggdonatorers förmåga att fatta väl avvägda beslut om sina fortplantningsorgan”(Aftonbladet 2013-04-18)

Nya reproduktionsmetoder rättfärdigas med principen om individens frihet och valfrihet. Kvinnor som vill erbjuda sina tjänster på den reproduktiva marknaden ska vara fria att göra så och också få ekonomisk ersättning. Citatet ovan fångar konflikten mellan den kommunitära och liberala synen på staten. Liberaler å ena sidan ser lagstiftningen som ett uttryck för paternalism. Kommunitärer å andra sidan försöker upprätthålla normer om rätt och fel. Att surrogatmödraskap, och i synnerhet kommersiellt surrogatmödraskap, av vissa anses omoraliskt synliggjordes av den kommunitära argumentationen i föregående kapitel. Smer hänvisade till människovärdesprincipen, vilken ansågs inskränkas vid kommersiella arrangemang eftersom, kvinnan då blev ett medel för att tillfredsställa någon annans lycka. Föregående citat visar på en väldigt liberal hållning gällande surrogatmödraskap. Surrogatmödraskap likställs med andra

former av omsorgsarbete i ett försök att tillbakavisa påståenden om att detta skulle vara mer exploaterande än andra arbeten. Således finns en idé om att surrogatmödraskap där kvinnan får betalt för att bära och föda ett barn inte alls nödvändigtvis behöver vara exploaterande.

Försvvararna av kommersiellt surrogatmödraskap är i Sverige ändå relativt få, men de finns. RFSL, som är en av de främsta lobbyisterna för surrogatmödraskap, är inte främmande för att tillåta även kommersiella former. De driver frågan främst som en rättighetsfråga för HBT-världen, men menar också att det är dags att sluta underkänna kvinnors rationella beslutsförmåga;

”Att förneka enskilda kvinnor möjligheten att fatta egna beslut om sin kropp utgör en begränsning för kvinnor och är felaktigt. RFSL:s principiella åsikt är att varje individ ska tillskrivas kroppslig autonomi. Surrogatmödraskap som sådant är inte exploaterande.” (RFSLs hemsida)

Andreas Bengtsson, debattör och själv förälder tack vare surrogatmödraskap, skriver att ”surrogatmödraskap, liksom textilarbete, innebär i sig inte ett automatiskt utnyttjande. Allt ligger i hur det genomförs [...]” (Aftonbladet 2012-06-25). Detta sammanfaller med den liberala tanken som framförs av bland annat forskaren och debattören Kutte Jönsson, som menar att exploatering endast ska anses föreligga i fall där det finns inslag av tvång eller där någon utav parterna har fått ofullständig information, och således inte kunnat ta ett välgrundat beslut. Har man vid upprättandet av ett surrogatkontrakt uppfyllt dessa krav skall inte samhället underkänna individens beslut (Jönsson 2003:140). Smer diskuterar i sin rapport huruvida det är möjligt att fastställa det informerade samtycke som Jönsson nämner. Smer menar att det är svårt för kvinnan att föreställa sig de psykiska och fysiska påfrestningar som surrogatmödraskapet innebär. ”Det blir således svårt för surrogatmodern att ge informerat samtycke (2013 s. 168). Vidare framhåller Smer ytterligare en aspekt som måste vägas mot kvinnans rätt till självbestämmande; ”det finns risk för att kvinnorna upplever påtryckningar och press att hjälpa närstående, varför graden av frivillighet kan ifrågasättas” (2013 s. 168). Denna eventuella risk menar dock Smer går att ”avhjälpa med omsorgsfull lämplighetsprövning” (2013 s. 168).

I den liberala argumentationen hittar man återigen en uppdelning mellan det altruistiska och kommersiella surrogatmödraskapet. I den komunitära argumentationen behandlades frågan antingen som i sin helhet principiellt omoraliskt eller så skiljde man mellan altruism och kommersialism, och såg den senare formen som den icke försvarbara. I den liberala argumentationen finns de som förkunnar att kvinnans autonomi ska erkännas i alla former av surrogatmödraskap, men det finns också de som menar att kvinnans självbestämmande endast går att fastställa i altruistiska kontrakt. Det finns också en tendens att likställa den autonoma kvinnan med den svenska kvinnan, och därmed underkänna andra kvinnors autonomi.

7.1.3 Rätten till den egna kroppen- den feministiska argumentationen

”Surrogatmödraskap uttrycker en av de äldsta patriarkala tankefigurerna i världen, att en kvinna förväntas ”ställa upp” och att kvinnokroppen är ett redskap tillgängligt för alla. [...] Men hur stark längtan efter barn än må vara så är det ingen mänsklig rättighet att ha barn. Gränsen går för hur långt vi kan gå för att tillfredsställa denna längtan måste dras vid människohandel” (SvD2013-02-28).

Detta skriver Sveriges kvinnolobby och Sveriges kvinnliga läkare i februari 2013 precis efter att Smer presenterat sin rapport där majoriteten av rådet förklarar altruistiskt surrogatmödraskap som etiskt försvarbart. Idén om den autonoma kvinnan bemöts i citatet med argument bottnade i en könsmaktsanalys om kvinnors egentliga handlingsfrihet. Den patriarkala ordningen lyfts fram som central och för att kunna värdera surrogatmödraskap som rätt eller orätt krävs det därför en bredare analys av kvinnors rättigheter. Kvinnokroppen är ett redskap, skriver de. Denna idé beskriver hur kvinnokroppen symboliskt skiljer sig från manskroppen då den reduceras till ett objekt redo att användas. Objektiveringen ska enligt feministisk teori ses som ett uttryck för kvinnlig underordning och en av könsmaktsordningens bärande pelare (Hirdman 2004 s. 116-117). Idéerna i citatet uttrycker att en legalisering av surrogatmödraskap blir en statlig legitimering till att använda kvinnor som redskap och en legitimering av att utnyttja kvinnors vilja att ”ställa upp”. Att kvinnan ”förväntas ställa upp” framställer inte heller kvinnans val som ett självständigt sådant, utan påvisar istället hur patriarkala maktstrukturer sätter ramar för hur kvinnor ska uppträda. De feministiska idéerna i debatten om surrogatmödraskap behandlar frågan som en principiell fråga om kvinnors rättigheter och kvinnors rätt till autonomi. Sveriges kvinnolobby och Sveriges kvinnliga läkare skriver i samma artikel som ovan citerats: ”Även när surrogatmödraskap anses vara ”frivilligt” kvarstår ett faktum – kvinnans kroppsliga rättigheter tas ifrån henne” (SvD 2013-02-28). De ifrågasätter här ”frivilligheten” i en kvinnas beslut att bli surrogatmamma, och binder samtidigt samman frågan med rättigheter för kvinnor som grupp. Därmed uttrycker de att frågan inte kan diskuteras utifrån individuella val eller vad varje enskild kvinna vill göra. Frågan handlar inte om individuella rättigheter, utan om kvinnors rättigheter. Katrine Kielos gör en liknande analys som Sveriges kvinnolobby och Sveriges kvinnliga läkare när hon lyfter fram frågan som en principiellt viktigt fråga för feminismen;

”Feminismen har i decennier slagits för kvinnans rätt till sin egen kropp. Du ska ha sex för att du vill ha sex och bli gravid för din egen skull. Det är ingenting du ska göra för att vara ”en god kvinna”. Ingen gåva att skänka bort eller en vara att sälja. Kvinnokroppen är inget redskap för andra utan en fundamental del av vem du är. Detta är fortfarande en utopi på de flesta håll i världen. Men det är en dröm som det fortfarande är värt att slåss för” (Aftonbladet 2013-03-14)

Vad Kielos gör här är att sätta in surrogatmödraskap i en kontext där patriarkala strukturer råder. Istället för att ”ställa upp” uttrycks den kvinnliga oegennyttan genom att måla upp bilden av den ”goda kvinnan”. Återigen används ordet ”redskap” för att symbolisera objektiveringen av kvinnokroppen i samband med surrogatmödraskap. Symboliken mellan kroppen och redskapet visar på hur objektiveringen ses som ett särskiljande av kroppen och jaget, vilket går att

koppla till feministiska tankar om att mannen i en patriarkal ordning upplevs som den mänskliga och kvinnans som ”den andre” (jmf de Beauvoir). Kajsa Ekis Ekman skriver i ett debattinlägg i den feministiska tidskriften Bang: ”Vad som står på spel är inget annat än rätten till vår fulla och helhetliga mänsklighet” (2010-09-02). Surrogatmödraskap ses följaktligen som en reproducering av könsmaktsordningens bärande principer; kvinnlig underordning och särhållandet av manligt och kvinnligt, där mannen får representera människan.

Debatten innefattar som ovan visat idéer om makt och då i synnerhet makt över kvinnokroppen. Till dessa tankegångar kopplas inte sällan till idéer om klass, vilket synliggörs av bland andra Eva Olofsson från Västerpartiet. I en kammardebatt om surrogatmödraskap uttrycker hon:

”[...] vi ser att det är problematiskt när det gäller kvinnors rätt till sina kroppar och till sin reproduktion. Det gäller både vid kommersiellt surrogatmödraskap och vid ett icke-kommersiellt. [...] Vad vi ser är också att med ett surrogatmoderskap som är icke-kommersiellt kan det finnas saker inunder. Det handlar om kvinnor som har det tufft ekonomiskt, svagare ställning och annat som går in i ett surrogatmoderskap” (Kammardebatt 2012 anf. 88)

Olofsson gör ingen skillnad mellan altruistiskt och kommersiellt surrogatmödraskap eftersom hon anser att båda sker inom ramen för en maktstruktur där kvinnor är det underordnade könet. Precis som tidigare lyfts fram görs surrogatmödraskap till en principiell viktig fråga om kvinnors rättigheter. Andra aspekter som klass lyfts in i analysen då det framhävs att kvinnor som ”har det tufft ekonomiskt” faller under ytterligare ett förtryck. Underförstått i uttalandet finns ett antagande om att det i samband med surrogatmödraskap finns en maktobalans grundad i social och ekonomisk ojämlikhet, och en idé om att det inte går att försäkra sig om att denna ojämlikhet inte kommer att ligga till grund för ett surrogatmödraskap, även ett altruistiskt sådant. Klassperspektivet finns därmed med i argumentationen, men huruvida citatet syftar till att lyfta fram andra maktstrukturer är svårtolkat, Olofsson närmar sig åtminstone en intersektionell analys. Klassperspektivet återkommer i debatten. Framförallt används det för att visa på hur kvinnor i länder som Indien, där surrogatmödraskap gjort till en industri, utnyttjas på grund av sin ekonomiska ställning. Överlag är det svårt att hitta idéer i debatten som gör en direkt koppling mellan surrogatmödraskap och etnicitet/ras ur ett maktperspektiv, dock är det inte omöjligt att dessa antaganden uttrycks snarare implicit än explicit. Med utgångspunkt i surrogatmammans perspektiv läggs främsta fokus på könsmaktsperspektivet.

Feministiskt initiativ valde länge att varken ta ställning för eller emot surrogatmödraskap. Vid partikongressen i maj 2013 beslutade de dock att partiet skall verka för att surrogatmödraskap inte ska vara tillåtet i Sverige. Som grund för deras beslut framför de att surrogatmödraskap är:

”ett allvarligt problem som utnyttjar kvinnans kropp och reproduktiva organ” [...]. Så kallat altruistiskt surrogatmödraskap hänger ihop med kommersiellt surrogatmödraskap på så sätt att efterfrågan på barnfabriker ökar i länder som tillåter altruistiskt surrogatmödraskap. När ett fenomen normaliseras och efterfrågan ökar, ökar också den kommersiella handeln med kvinnors kroppar i

fattigare delar av världen. Feministiskt initiativ anser att synen på ”altruism” är djupt problematisk. Det är omöjligt att kontrollera huruvida pengar eller andra gåvor förekommit eller om andra typer av påtrycknings- eller maktmedel använts. Detta gäller även -och kanske i synnerhet -när det handlar om närstående vänner eller familjemedlemmar.” (Feministiskt Initiativ 2013)

Återigen synliggörs hur den svenska feministiska åsiktsbildningen, till skillnad från den liberala och komunitära argumentationen, inte gör skillnad på altruistiska och kommersiella kontrakt. Surrogatmödraskap, enligt Fi, måste förstås utifrån ett brett maktperspektiv, där maktutövning eller användning av olika slags maktmedel sker i alla former av surrogatmödraskap, ”även –och kanske i synnerhet” mellan närstående, skriver de. Att Fi anlägger ett intersektionellt maktperspektiv är tydligt då de i citatet framhäver maktens komplexitet och mångfaldhet.

7.2 Föräldrarna & familjen

Surrogatmödraskap, som är en form av assisterad befruktning, syftar till att hjälpa ofrivilligt barnlösa att få det barn de länge längtat efter. Surrogatmödraskap erbjuder en lösning på ett problem, vilket är ett av de främsta argumenten för att frågan måste utredas noggrant innan metoden helt avfärdas. I debatten talas det främst om två grupper för vilka surrogatmödraskap kan tjäna som en lösning, barnlösa heterosexuella par och homosexuella par.

7.2.1 Det ”normala” föräldraskapet – den komunitära argumentationen

Definitionen av vad som utgör en familj är idag inte entydig. Den heterosexuella familjen har utmanats i och med att man tillåtit samkönade par att exempelvis gifta sig eller adoptera. Ändå finns det enligt Lundin, oberoende av denna förändring, fortfarande en idealiserad bild av kärnfamiljen. Kärnfamiljsnormen är så stark att den både styr våra föreställningar om familj och föräldraskap och attraherar dem som enligt normmallen inte egentligen passar in (Lundin 1997 s. 26). Den traditionella svenska familjepolitiken kan ses som komunitär då staten uppmuntrar vissa människor att skaffa barn och således också en viss typ av familjbildning (Jonsson Malm 2011 s. 34). I den svenska debatten om surrogatmödraskap används denna normaliserade bild av familjbildning som utgångspunkt för att visa hur surrogatmödraskap kan hjälpa till att bryta en konservativ syn på familjen och föräldraskapet. De komunitära argumenten i debatten är svåra att identifiera då det är få som vill medge att de upprätthåller exempelvis kärnfamiljen som ett eftersträvt ideal och av den anledningen är

emot surrogatmödraskap. Därför är det svårt att uttala sig om huruvida det finns sådana idéer eller inte. Anders Andersson (Kd) snuddar vid något som skulle kunna liknas vid en kommunitär idé:

”Vi börjar få en omdefiniering av familjebegreppet som inte är sund. Istället för att tala om barns rätt till föräldrar och sina fäder talas det nu om vuxnas rätt till barn.”
(Kammardebatt 2012 anf. 11).

När många debattörer buggar sina argument på en samhällelig moral om vad som är rätt och fel går det dock inte att utesluta att en heteronormativ syn på föräldraskap omedvetet styr deras åsikter om surrogatmödraskap. De mer liberala talarna pekar gärna ut motståndarna till surrogatmödraskap som bakåtsträvande kärnfamiljsidealister. Börje Vestlund från Socialdemokraterna uttalar sig i samma kammardebatt om Kristdemokraternas familjesyn:

”Varje gång får KD, som i grunden är ett klokt parti, något vilt i blicken och säger att nu kommer samhällets grundvalar att gå om intet, nu raseras hela bygget genom att det finns andra familjer” (2012 anf. 83).

Vad som kan ses som ett uttryck för kommunitära tankegångar är idén om att även den privata sfären även skall falla under statlig styrning. Kommunitärer betonar vikten av gemenskaper och familjen är för dem en viktigt sådan. Underliggande åsikter om att familjebildning inte skall vara helt oreglerat, det vill säga att det inte får ske under vilka former som helst, skiljer sig från den liberala synen att det bör finnas en skiljelinje mellan det offentliga och privata. För människor, och även ofrivilligt barnlösa, bör det enligt kommunitärer finnas moraliska pekpinnar för vad samhället accepterar och inte. När dessa moraliska spärrar inte fungerar måste samhället agera genom att skapa förbud. Även om surrogatmödraskap varit en ganska ovanlig och okänd metod i Sverige, har det på senare år uppmärksammats att alltfler svenskar använt sig av surrogater utomlands. Detta var en anledning till Smers utredning samt riksdagens beslut om att tillsätta en förutsättningslös utredning. Givetvis har detta skapat debatt om hur stor individens handlingsfrihet skall få vara i jakten på att tillfredsställa sin längtan efter barn. Maria Lernfeldt från Göteborgsposten skriver;

”Det måste dock finnas en gräns för hur långt människor får gå för att tillfredsställa sin egen barnlängtan. Den gränsen går vid att använda en annan människas kropp som behållare och utsätta henne för risker som kan ge svåra psykiska och fysiska men” (2010-10-04)

Svensk kvinnolobby och Sveriges kvinnliga läkare har ett likande argument om att medborgare borde förhindras från vissa ageranden. I ett svar till Andreas Bengtsson, förespråkare för surrogatmödraskap, skriver de:

”Vår sak är att svenska personer inte ska kunna utsätta kvinnor för handel med deras kroppar, organ eller deras barn [...]Var och en har en plikt att genom sitt handlande trygga andras rättigheter” (Aftonbladet 2012-06-25).

Att som Svensk kvinnolobby och Sveriges kvinnliga läkare hänvisa till den medborgerliga plikten blir ett sätt att visa på hur föräldrar till barn som tillkommit genom surrogatgraviditeter brutit mot det gemensamma goda och då även den gemensamma moralen. Plikten gentemot kollektivet värderas högre än den enskildes handlingsfrihet. Reaktionerna mot denna form av föräldraskap kommer kanske av uppfattningen att den utgör ett hot mot en social och moralisk kod som präglar vårt samhälle och våra mänskliga relationer. I den svenska debatten finns en opinion som säger att surrogatmödraskap inte är ett legitimt sätt att skaffa barn på och således inte lösningen på ofrivillig barnlöshet. Huruvida dessa argument är ett försvar för demokratiska värden som jämlikhet och rättvisa eller egentligen bottnar i en konservativ familjesyn, såsom liberaler ofta vill framhäva, är i slutändan svårt att avgöra. Det är inte omöjligt att det finns företrädare för båda argumenten bland surrogatmödraskapsmotståndarna, men att de sistnämnda inte vill ge sig tillkänna. En annan förklaring kan vara att traditionella normer om familjebildning omedvetet påverkar människor till att uppleva surrogatmödraskap som omoraliskt.

7.2.2 Det ”goda livet” – den liberala argumentationen

Att surrogatmödraskap för många är den enda möjligheten till att få ett eget genetiskt barn är ett väl använt argument för en legalisering i Sverige. För heterosexuella par kan barnlösheten bero på medicinska-, psykiska- eller sociala skäl. Därför bör ”samhället [...] vara solidariskt med de kvinnor som inte har en fungerande livsmoder ” skriver Smer i sin rapport (2013 s. 166). Mats Gerdau från Moderaterna kallar föräldraskap för en ”universell önskan”. Gerdau ger även i en kammardebatt 2012 uttryck för att det ”goda livet” för många människor är förknippat med barn och föräldraskap:

”Rätten att söka lycka i livet gäller oss alla. Vi vill ha mening i våra liv, och dit hör onekligen barn. Många har en stark längtan efter barn – det är en ganska naturlig drivkraft. [...] Jag hoppas och tror att vi är helt eniga i riksdagen om att det är en bra politik att försöka undanröja ofrivillig barnlöshet. Vi moderater tycker det. Vi gillar barn” (Kammardebatt 2012 anf. 21).

Enligt den autonoma principen har var och en av oss vårt eget livsprojekt vilket staten ska stötta oss i att fullfölja. Tanken om att ett statligt förbud hindrar människor från att uppleva det ”goda livet” ställer sig i linje med ett liberalt tankesätt, där statens uppgift istället anses vara att skapa lika möjligheter för medborgarna att förverkliga det ”goda livet” (Rothstein 2006 s. 64-65). Staten ska därför inte hindra utan istället skapa förutsättningar för människor som vill ha barn att också få det, eller som Gerdau uttrycker det i citatet ovan ”det är en bra politik att försöka undanröja ofrivillig barnlöshet”. Surrogatmödraskap fungerar därför som en lösning för ”människor som av olika skäl inte kan eller vill bära och

föda ett barn själv” (Sydsvenskan 2010-10-06). Kutte Jönsson skriver i Sydsvenskan:

” [...] reproduktionsteknologierna har medfört ökad välfärd och dessutom bidragit till att överbygga orättvisor mellan dem som har möjligheten att få barn på det traditionella sättet och alla andra” (2010-10-05).

Att på detta sätt ringa in ofrivillig barnlöshet som en orättvisa är ett sätt att påvisa familjen och föräldraskapet som grundläggande för individens självförverkligande, och ett argument varför staten ska erbjuda olika former av assisterad befruktning, inklusive surrogatmödraskap. Enligt den liberala tanken bör staten inte heller vara auktoritär, en tanke Martin Andersson (FP) knyter an till i en riksdagsdebatt 2012:

Att staten pekar på en människa och säger att 'detta liv borde inte få bli till' är i grunden en oerhörd maktutövning som riktas mot den enskilde i tillvarons kanske viktigaste ögonblick. Låt oss aldrig glömma detta när vi diskuterar och lagstiftar om hur och i vilka livssituationer en kvinna borde tillåtas bära ett barn. Denna församlings makt att påverka det allra mest privata i människors tillvaro ska inte underskattas. Låt oss använda den makten med eftertanke. Vi kan använda den för att bygga murar, stänga igen, låsa ute. Men vi kan också använda den för att öppna, släppa in och bygga till så att fler får plats (Kammardebatt 2012 anf. 82).

Som tidigare nämnt finns en idé om att ofrivillig barnlöshet utgör en orättvisa som bör försöka överbyggas. Surrogatmödraskap fungerar dock inte bara som en lösning på barnlöshetsproblematiken för heterosexuella par utan erbjuder också en möjlighet för homosexuella män som av naturliga skäl inte kan bära och föda ett barn. Det finns en tendens i debatten att göra frågan om surrogatmödraskap till en principiell fråga om homosexuella mäns rättigheter. Gunvor G Ericson, Jonas Eriksson och Ulf Holm från Miljöpartiet skriver i en motion 2010:

”När lesbiska par getts samma möjlighet till assisterad befruktning som samkönade par kan det vara rimligt att även bögpar får möjligheten att bli biologiska föräldrar” (2010/11:So323).

Lesbiska par medgavs rätten till assisterad befruktning 2005 efter diskussioner om att den dåvarande lagen i sin utformning var diskriminerande mot denna grupp av kvinnor. I debatten om surrogatmödraskap pekas nu förbudet mot metoden ut som en diskriminerande handling gentemot homosexuella män. Återingen finns här liberala tankar om individers lika rättigheter och rätt till likabehandling, vilket en legalisering skulle tillgodose. De Moderata männen beskriver i en debattartikel i Svenska Dagbladet 2010 den situation som de homosexuella männen hamnat i:

”Då tidigare arrangemang mellan bögar och lesbiska väninnor helt håller på att fasas ut, då kvinnorna väljer Danmark eller får hjälp till föräldraskap i Sverige, återstår endast surrogatmödraskap för de homosexuella män som vill bli fäder då

adoption förvisso inte är förbjudet enligt lag men omöjligt i praktiken” (2010-05-30)

Vad som framförs här är att konsekvensen av att inte legalisera blir att de människor som av biologiska skäl inte kan få barn blir diskriminerade. Homosexuella som redan nu upplever ett strukturellt hinder för att få adoptera får sina rättigheter åsidosatta än en gång i och med ett förbud mot surrogatmödraskap. Moderatmännen tar därefter frågan om surrogatmödraskap ytterligare ett steg och pekar ut surrogatmödraskap som ”en lika viktig mansfråga som det är en angelägenhet för HBT-världen” (2010-05-30). Riksförbundet för sexuell läggning, RFSL, tog redan 2008 ett beslut om att organisationen ska verka för att surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige. Dåvarande förbundsordförande Sören Juvas och vice förbundsordförande Ulrika Westerlund skriver i en debattartikel i Expressen:

Sverige måste börja kunna sätta sig över förlegade ideal om vilka sätt som är de rätta sätten att skaffa barn på och respektera människors olika behov, förutsättningar och val kring familjebildning.[...] Kvinnan i fråga ska naturligtvis kunna ångra sig och aldrig hamna i situationen att hon blir surrogatmamma för att hon inte har något annat val, rent ekonomiskt. Men riktningen, den politiska viljan, måste vara klar: förlegade ideal ska inte sätta hinder för möjligheten till surrogatmödraskap (2008-07-17).

Surrogatmödraskap som metod får symbolisera samhällets öppenhet och/eller intolerans gentemot ”otraditionella” livsval. En legalisering blir, enligt många liberaler, således ytterligare ett steg mot en ökad legitimering av alternativa familjebildningar och stärker individers rätt att själva välja hur de vill leva sina liv. Surrogatmödraskap utmanar idén om det goda och naturliga föräldraskapet vilket bygger på konservativa och heteronormativa ideal. Surrogatmödraskap får även representera lösningen för många familjedrömmare, oavsett sexuell läggning, vars längtan efter barn är stark. En längtan som för många är lätt att förstå och svår att fördöma.

7.2.3 Istället för adoption – den feministiska argumentationen

När man i debatten fokuserar på de blivande föräldrarna och deras önskan om att få barn och skälen till att välja just surrogatmödraskap som metod finns det de som menar att detta i allra högsta grad är kopplat till frågor om ras och etnicitet. Eva Olofsson, Västerpartiet, säger i en riksdagsdebatt:

Surrogatmoderskap är kopplat till maktfrågor när det gäller klass, ras, etnicitet och kön och exploatering. Som jag sade förut kan många av dem som köper ett barn från Indien, där en västerländsk kvinnas ägg har donerats eller sålts och planterats in, inte tänka sig att ta ett indiskt barn. Man vill ha ett västerländskt barn” (Kammardebatt 2012 anf. 10)

Olofsson menar att frågan om surrogatmödraskap måste förstås utifrån flera olika maktstrukturer. I likhet med Olofsson skrev Kielos följande i Aftonbladet 2013: ”Surrogatmödraskap är intimt kopplat till klass, ras och exploatering. Många av de par som använder indiska surrogatmödrar kan inte tänka sig att adoptera ett indiskt barnhemsbarn” (2013-03-14). Följaktligen kan man se att frågan om surrogatmödraskap knyts till aspekter som etnicitet och rasism då man menar att västerländska blivande föräldrarna hellre vill ha ett västerländskt barn framför ett indiskt barn. I och med att surrogatmödraskap som metod erbjuder en möjlighet för barnlösa att få ett genetiskt barn och/eller ges möjligheten att välja ägg- eller spermadonator, menar vissa motståndare till metoden att betydelsen av det genetiska bandet mellan barn och föräldrar eller betydelsen av att barnet delar föräldrarnas hår- och ögonfärg får en överordnad roll. Med detta följer risken för att surrogatmödraskap kommer att ersätta adoption som metod för att lösa problemet med ofrivillig barnlöshet. Detta menar bland andra Olofsson och Kielos är problematiskt, då det reproducerar strukturer grundade på ras, etnicitet och klass.

Förutom önskan om ett genetiskt barn finns det andra aspekter som gör att människor väljer surrogatmödraskap som utväg ur ofrivillig barnlöshet. I ett så kallt särskilt yttrande med anledning av Socialutskottets betänkande angående assisterad befruktning (2011/12:SoU26) vill Eva Olofsson, Västerpartiet, uppmärksamma vad som enligt henne är en anledning till att västerlänningar köper surrogattjänster i länder som Indien. Hon säger:

”När man tittar på från vilka länder de vanligaste beställarna av indiska surrogatmödrar kommer ifrån, ser man att det är från England och USA. I England där man har ett icke kommersiellt system för surrogatmoderskap är anledningen att det finns för få kvinnor att förmedla. I USA är det en högre ekonomisk kostnad och generösare regler för surrogatmodern att ändra sig under graviditetens gång som är anledningen att man söker sig till Indien. Slutsatsen av detta är att det snarare verkar vara så att om ett land tillåter altruistiskt surrogatmoderskap förhindras inte kommersiellt surrogatmoderskap i andra länder. Istället blir det en signal som ökar acceptansen, och därmed ökar även handeln med kommersiellt surrogatmoderskap i t.ex. Indien.” (2011/12: SoU26 s. 21-22)

De som vänder sig till Indien för att anlita en surrogatmamma utnyttjar, enligt Olofsson, det faktum att de har en högre socioekonomiska ställning i jämförelse med de indiska kvinnorna, vilket innebär en högre säkerhet för kontraktets fullföljande. Amerikaner hade kunna välja en surrogatmamma från USA men detta skulle samtidigt innebära en lägre säkerhet och ingen garanti för att de får ett barn, eftersom surrogatmammans har rätten att ändra sig. Ett tillåtande av surrogatmödraskap, vare sig det är altruistiskt eller kommersiellt, menar Olofsson i slutändan leder till en ökad acceptans att utnyttja det maktövertag, exempelvis grundat i en ekonomisk maktobalans, som västerländska köpare har över kvinnor från utvecklingsländer. Sveriges Kvinnliga läkares förening och Svensk kvinnolobby understryker i likhet med Olofsson att ”När ett fenomen normaliseras

och efterfrågan ökar, ökar också den kommersiella handeln med kvinnors kroppar i fattigare delar av världen” (SvD 2013-02-28) . Att peka på att västerländska kvinnor inte själva vill ställa upp som altruistiska surrogatmammor, som man påstår vara exemplet i England, blir dessutom en motreplik till liberalernas argument att kvinnor vill vara surrogatmammor och att ett förbud endast är ett uttryck för paternalism. Enligt Olofsson är det inget kvinnorna gör för att de vill, utan för att de måste.

Som visat riktas i debatten, med föräldrarna som utgångspunkt, fokus mot ett maktperspektiv gällande ras, etnicitet och klass. Att dessa perspektiv på ofrivilligt barnlösas motiv till att välja surrogatmödraskap förs fram ger en ökad förståelse för den problematik metoden för med sig. Dock är dessa idéer inte speciellt utbredda, utan dess företrädare är relativt få. Av de som argumenterar ur ett maktperspektiv med hänseende på kön, klass och etnicitet har majoriteten surrogatmammans, och inte föräldrarnas agerande, som utgångspunkt.

7.3 Barnets bästa

Staten kan inte hindra människor från att skaffa barn, eftersom reproduktionsfriheten är en så kallad negativ frihet. Den reproduktiva friheten ger dock endast människor rätten att reproducera sig, inte rätten till barn. Lika lite som staten kan hindra eller förbjuda människor från att skaffa barn är den inte heller skyldiga att hjälpa dem som är ofrivilligt barnlösa att få barn. När reproduktionen inte längre är en privat angelägenhet förloras den frihet som tidigare nämndes och staten ges rätten att bestämma över vem som ska få bli förälder. En av de principer som ska vara vägledande för dessa beslut är principen om barnets bästa. Principen om barnets bästa är en stark princip i svensk lagstiftning, och har varit vägledande för tidigare lagstiftning kring assisterad befruktning. Precis som när andra former av reproduktiv teknik diskuterats i Sverige finns även barnperspektivet med i debatten om surrogatmödraskap. Det finns dock delade meningar om vilka värden principen skall bära upp och således vad som inbegrips i definitionen om barnets bästa.

7.3.1 Att fostra en god medborgare – den komunitära argumentationen

”Åtminstone det uppväxande släktet bör behandlas jämlikt och skall förses av staten med ett rikligt mått grundläggande resurser så att de i framtiden kan fungera som autonoma medborgare” (Rothstein 2006 s. 190).

Detta citat synliggör den komunitära tanken att staten ska garantera barn en god uppväxt så att de fostras till goda medborgare. För komunitärer har

gemenskapen stor betydelse för fostran av medborgare och det är tack vare gemenskapen som moralen upprätthålls och solidaritet mellan individer skapas. För kommuniter är nationalstaten den yttersta och viktigaste gemenskapen, men även familjen är av stor betydelse. I debatten om surrogatmödraskap påpekas familjens betydelse och kärnfamiljen görs till en symbol för barnet bästa. Kristdemokraterna som i sin politik står för en konservativ syn på familjen är en av de främsta företrädarna för dessa idéer. Partiordförande Göran Hägglund skriver i en debattartikel i Expressen 2012:

”Vi kristdemokrater talar ofta om barns och ungas uppväxtvillkor. Det är inte någon tom slogan, utan tvärtom något centralt för samhällsutvecklingen. Tillvaron i skolan och hemmet, liksom tillgång på stimulans och trygghet, spelar roll för hur enskilda barn blir som vuxna, och därmed hur samhället utvecklas” (2012-03-29).

Hägglund nämner skola och familj som viktiga gemenskaper inom vilken unga ska fostras. Att dessa gemenskaper ses som viktiga för en god samhällsutveckling sammanfaller med den kommunitära tanken att känslan av samhörighet är en förutsättning för upprätthållandet av den goda moralen. Att familjen utgör en trygg sfär blir därmed en grundbult för barnets utveckling och av betydelse för barnets bästa. Emma Henriksson, Kristdemokraterna, ger i ett debattinlägg uttryck för att barnets bästa tillgodoses inom ramen för kärnfamiljen:

”I debatten om huruvida ensamstående kvinnor ska få insemineras och frågan om surrogatmoderskap används det faktum att familjer ser olika ut som argument för att prioritera ned barnets rätt. Men det håller inte. Varje barn har en mamma och en pappa. Och har rätt att få kännedom om dem och att få växa upp med dem. Det är innebörden i barnkonventionens artikel sju. Detta är inte alltid möjligt, vi vet. Men det kan aldrig vara politikens uppgift att skapa situationer som redan från början fråntar barnet en grundläggande rättighet” (Expressen 2012-03-18)

Det är barnets grundläggande rättighet att få kännedom om och att växa upp med sina föräldrar, menar Henriksson. Vad hon refererar till när hon menar föräldrar är uteslutande det genetiska/biologiska föräldraskapet och utelämnar därmed en diskussion om det sociala föräldraskapet. Med en definition av föräldraskap som förutsätter en genetisk/biologisk koppling mellan båda föräldrarna och barnet blir surrogatmödraskap och flera andra former av assisterad befruktning, såsom sperma- och äggdonation, oförenligt med barnkonventionen. Politikens uppgift, menar Henriksson, är inte att ta ifrån barn deras grundläggande rättighet till sina föräldrar. Staten ska istället, menar hon, verka för att föräldraskapet till ett barn i största möjliga mån delas av en mamma och en pappa eftersom detta är det bästa för barnet. Med denna definition av föräldraskap görs mamma och pappa till två komplementära roller vilket sammanfaller med en traditionell syn på familjen.

Smer resonerar i sin rapport om vilka konsekvenser surrogatmödraskap kan få för barnet i fråga. De nämner bland annat att ”man inte kan utesluta att frånvaron av ett biologiskt samband kan ha en påverkan på barnet” samt att ”man vet lite om de långsiktiga konsekvenserna för barnet”(2013 s. 169). Att Smer

lyfter denna fråga visar på att det i deras resonemang finns en idé om ett naturligt föräldraskap och att den genetiska länken mellan barn och föräldrar därmed antas ha en betydande roll för barnets välmående. En majoritet av rådet menar dock att studier som gjorts visar på att barn som tillkommit genom surrogatmödraskap mår bra, medan en minoritet av rådet anser att dessa studier inte är tillräckligt tillförlitliga (2013 s. 173-174).

Flera aktörer resonerar, med utgångspunkt i den genetiska länken mellan mor och barn, kring potentiella risker för barnet som kan komma av en omdefiniering av moderskapsbegreppet. Sveriges kristna råd gör följande uttalande i en skrivelse till Justitiedepartementet:

”Att planera och systematiskt frånta barn den mor de levit inuti under nio månader, som barnet redan skapat en relation till intrauterint är något helt annat. Forskning visar hur barn redan under graviditeten knyter an till sin mamma med alla sinnen” (2013-03-05).

Malin Lernfelt, Göteborgsposten skriver i sin ledarspalt:

”Vi vet inte vad det innebär psykologiskt för ett foster att bäras av en person som inte vill eller kan knyta an under graviditeten. Inte heller finns det tillräckligt med forskning på hur det påverkar nyfödda barn att skiljas från den enda person de ”känner” direkt efter födseln” (2010-10-04).

Huruvida barn tar skada eller inte av surrogatmödraskap är svårt att veta. Många barn som tillkommit på detta sätt är fortfarande små och därmed är det troligen för tidigt att utvärdera några konsekvenser. Man kan ändå se att argumenten att det skulle kunna vara skadligt för barnet att bryta den genetiska länken eller att den genetiska mamman inte är biologisk mamma återkommer i debatten. Eftersom surrogatmödraskap kan innebära olika genetiska kopplingar mellan barn, föräldrar och surrogatmamma skiljer argumentationen sig åt i vad jag identifierat som kommunitära tankegångar. Vad debattörerna har gemensamt är att de ställer sig tveksamma till om det verkligen är bra att rucka på en naturlig fortplantningsprocess och således delar de en traditionell syn på fortplantning, detta eftersom antingen själva tillblivelsesättet eller det faktum att familjen kan komma att avvika från kärnfamiljsidealet riskerar ha en negativ inverkan på barnet. Antagandet innebär inte automatiskt att alla som argumenterar utifrån kommunitära grunder delar en traditionell syn på familjebildning, men man kan se att de tillskriver det ”naturliga” ett högt värde. Blickar man tillbaka på tidigare debatter och lagstiftningsprocesser i Sverige om assisterad befruktning blir det tydligt att den genetiska länken mellan barn och föräldrar har haft en framträdande roll. Exempelvis så är det en av anledningarna till att par inte får använda sig av både donerade ägg och spermier, utan minst en av föräldrarnas könsceller måste användas.

7.3.2 Dags att släppa gamla ideal- den liberala argumentationen

I den liberala argumentationen motsätter man sig den strikta synen på föräldraskap som vissa kommunitärer förespråkar. Istället framhävs det sociala föräldraskapet och argumentet om att barn skulle ta skada av denna nya form av fortplantning tillbakavisas som ett uttryck för ogrundad moralism. Kutte Jönsson skriver i Sydsvenskan:

”Surrogatmoderskap, som metod, tycks alltså göra samma resa som en gång insemination och in vitro-fertilisering, IVF. Dessa metoder kritiserades när de började användas. Många talade då om att människovärdet var hotat, att barn som föddes genom dessa metoder utsattes för psykosociala risker, att det var onaturligt” (2010-10-05).

Således utmålas reaktionerna mot surrogatmödraskap som en naturlig känsloreaktion mot det nya och okända. Återigen ser man hur surrogatmödraskap i den liberala argumentationen får stå symbol för en mer modern och öppen syn på familjebildning och acceptans för människors olika livsval. Hanne Kjöllner resonerar i liknande termer som Jönsson i sin ledarspalt:

”Jag oroar mig inte det minsta för barnen. Att ha blivit buren av en surrogatmamma kan rimligtvis inte vara värre än att ha blivit adopterad och det accepterar vi ju” (DN 2008-07-19).

Att barn skulle ta skada eller få en sämre start i livet på grund av att de vuxit upp i en familj som skiljer sig från kärnfamiljen är något liberaler därmed motsätter sig. Istället menar de att dessa barn ofta föds in i en kärleksfull familj som länge längtat efter barn och att detta borde ha större betydelse för barnets välmående än att barnet har en förälder av vardera könet eller att en annan kvinna än mamman burit barnet under graviditeten. Fyra riksdagsmän från Folkpartiet och Miljöpartiet ställer i en artikel gemensamt frågan:

”Varför skulle ett barn som uppenbarligen är så efterlängtat att föräldrarna gjort sig stora besvär för att få det ha det sämre än ett barn som inte var planerat?” (Arena 2009-03-30).

I en ledare i Sydsvenskan kan man också läsa:

”[...] det finns inga skäl att tro att barn som tillkommit på detta sätt skulle få ett sämre liv än andra. Tvärtom handlar det ofta om barn som har lyckan att vara högst planerade” (2009-08-03).

Att argumentera mot surrogatmödraskap utifrån principen om barnets bästa och mena att surrogatmödraskap skulle vara farligt därför att det går emot naturen är enligt liberaler endast ett uttryck för en alltför snäv syn på familjebildning och fortplantning. Enligt den autonoma principen gäller rätten till självbestämmande så länge ens handlande inte skadar någon annan eller inskränker dennes frihet. Utifrån surrogatmammans perspektiv argumenterar liberaler för att surrogatmödraskap inte ska ses som exploatering av kvinnor. Ett förbud ska snarare förstås som ett underkännande av kvinnors förmågor att fatta egna rationella beslut. Med barnet i fokus blir det extra viktigt att framhäva att metoden inte skadar eller påverkar barnet negativt, detta eftersom barnet själv inte har någon talan. Fredrik Federley, Centerpartier, skriver i en motion från 2010:

”Undersökningar har också visat att barn som tillkommit genom surrogatmödraskap inte mår sämre eller uppvisar sämre utveckling än andra barn. Därför är det svårt att förstå varför vuxna människor inte skulle vara tillåtna att göra denna överenskommelse med varandra” (Motion 2010/11:So475)

Federley menar därmed att debatten felaktigt utmålar en bild där principen om barnets bästa står i motsättning med vuxnas reproduktiva autonomi. Eftersom kunskapsläget huruvida surrogatmödraskap är skadligt för barn eller ej fortfarande är ovisst är det svårt att ta ställning till trovärdigheten i dessa argument. Debattörer och politiker hänvisar till olika studier, eller samma studier, men drar olika slutsatser. Vad man kan ana är dock att bakom de olika slutsatserna ligger andra värderingar som påverkar, något som skulle förklara kommiteräns och liberalers delade åsikter i frågan. Den liberala argumentationens utgångspunkt är att så länge det inte går att bevisa att en tredje parts intressen kränks, i detta fall barnets, kan man inte på statlig väg inskränka människors rätt till självbestämmande. Som föregående kapitel visade innehöll Smers resonemang om barnperspektivet ett antagande om att det inte går att helt utesluta att surrogatmödraskap kan föra med sig negativa konsekvenser för barnet. En majoritet av rådet kom trots detta till slutsatsen att riskerna är för små för att de ska rättfärdiga en statlig inskränkning av självbestämmanderätten, och att det sociala föräldraskapet därför bör väga tyngre än det biologiska.

Som visat lyfter den liberala argumentationen fram surrogatmödraskapsfrågan som för komplex för att kunna avvisas med argument som att metoden är oetisk. Statliga regleringar kan inte grunda sig på känslouttryck utan måste vara ett resultat av förnuftiga och rationella avvägningar. Staten måste även kunna sätta tillit till individers förmågor att fatta förnuftiga och rationella beslut. Detta är en av huvudprinciperna i ett liberalt tänkesätt. En förutsättning för samhällets stabilitet är också en acceptans av en mångfald av livsstilar (Kymlicka 1995 s. 189). I debatten om surrogatmödraskap framhåller många att det nuvarande förbudet mot metoden istället skapar en osäker och problematisk situation för alla inblandade, framförallt för barnet. Miljöpartiet skriver i en motion: ’

”Vad som är etiskt och inte är dock inte självklart. [...]Varför skulle ett barn som uppenbarligen är så efterlängtat att föräldrarna gjort sig besväret för att få det ha det sämre än ett barn som inte var planerat? [...]Det är också så att det redan finns barn i Sverige som kommit till med hjälp av värdmoder i annat land och deras behov behöver också belysas. Samhället förändras och även människors levnadsförhållanden.” (Motion 2010/11:So323).

I en motion från Folkpartiet beskrivs varför en utredning om surrogatmödraskap behövs och att denna i så fall bör genomsyras av ett barnperspektiv:

”Principen om barnets bästa måste då vara vägledande. [...] Vi vet i dag inte hur många svenska barn som fötts efter värdmödraskap. Deras föräldrar vittnar om problem med svensk lagstiftning när barnen fötts. Barnen måste adopteras eftersom värdmammans betraktas som barnets mor. Här uppstår problem genom att adoptionslagarna i värdmammans land och Sverige inte är anpassade för denna situation.” (Motion 2008/09: So222)

Att fördöma och helt avvisa metoden framhålls därmed som ett omodernt förhållningssätt som bromsar en samhällsutveckling och däribland framväxten av nya livsstilar och synsätt på föräldraskap. Man behöver, som medlemmar av Smer skriver ”ta ställning till de nya medicinska metoder som utvecklas, men också till de värdeförskjutningar som sker i samhället” (SvD 2013-02-28). Istället för att streta emot är det en bättre strategi att visa acceptans gentemot alternativa livsval, detta för att på ett mer konstruktivt sätt kunna diskutera möjliga och rimliga regleringar. Annars, menar man, kommer den osäkerhet som surrogatmödraskapsförfarandet nu innebär att fortgå.

Sammanfattningsvis tar den liberala argumentationen med utgångspunkt i barnets perspektiv ställning för att familjer kan se olika ut och att detta i sig inte innebär att barn som vuxit upp utanför ramarna för kärnfamiljen skulle få en sämre start i livet än andra. Med dessa idéer följer också en öppenhet inför nya former av assisterad befruktning samt ett ifrågasättande av det biologiska/genetiska föräldraskapets överordnade roll. Argumenten för ett förbud anses därmed inte väga så pass tungt att de legitimerar en inskränkning av individens autonomi, utan framställs mer som irrationella känslouttryck. Slutligen påpekas behovet av att frågan grundligen utreds utifrån principen om barnets bästa, men för att detta ska tillgodoses krävs en liberalare syn på vad detta egentligen innebär.

7.3.3 Barn till salu – den feministiska argumentationen

Den feministiska argumentationen lägger som tidigare nämnts störst fokus på surrogatmammans roll och barnperspektivet är därför inte speciellt framträdande,

dock inte heller helt utelämnat. Barnperspektivet inrymmer en likartad argumentation som den som fördes med surrogatmamman i fokus, där föreställningen om kroppen och jaget som skiljt från varandra reproduceras genom surrogatmödraskap. Detta menar man leder till en objektifierande syn på kvinnor och barn. Ekis Ekman skriver i ett debattinlägg:

”Det som oroar mig är varufieringen av människan, både kvinnan och barnet. Att de behandlas som funktioner, ting som är till för andra, inte som människor i sin egen rätt” (Bang 2010-09-02).

Barnet riskerar att bli betraktat som en ägodel av föräldrarna, precis som kvinnan betraktas som mannens ägodel. Huvudargumenten emot surrogatmödraskap berör därför den syn på barn som man öppnar upp för, där de blir betraktade som varor/ägodelar. I diskussionen finns argument som ”barn är inga handelsvaror” (GP 2012-03-18) eller ”även i de fall där det inte förekommer pengar handlar det om att man avtalar bort ett levande barn” (Aftonbladet 2013-03-14).

Som redan lyfts fram under avsnittet om föräldrarna finns det idéer i debatten om att den genetiska länken mellan barn och föräldrar kan komma att värderas ännu högre i och med att chanserna för att få ett genetiskt barn ökar med nya former av assisterad befruktning. Detta skulle kunna ha en negativ inverkan på synen på adoption och framförallt påverka redan adopterade barn. Dessa idéer använde jag för att påvisa att surrogatmödraskap knyts till idéer om etnicitet och ras. I argumenten finns dock inte enbart ett fokus på föräldrarna och deras agerande, utan det inryms även en syn på barn och därmed ett barnperspektiv.

Ovanstående resonemang har kopplats till en feministisk idétradition. Likväl är det möjligt att se hur detta resonemang även innehåller kommunitära idéer om exempelvis människovärdet och hur det i argumenten därför finns ett etiskt och moraliskt ställningstagande. Ändock finns det i resonemanget stora likheter med de feministiska argument som framförts med utgångspunkt i kvinnans/surrogatmoderns roll och i många fall vävs perspektivet på kvinnan och barnet samman, vilket även varit fallet i tidigare feministisk forskning om surrogatmödraskap. Därför kopplar jag dessa idéer till feminismen.

8 Slutsats & diskussion

Det centrala i debatten om surrogatmödraskap är konflikten mellan värden och intressen. Den enskildes rätt till autonomi ställs mot kollektivets och statens uppfattning om det önskvärda och ”goda” livet. Den enes frihet sker på bekostnad av den andres ofrihet om vi lyssnar på de komunitära och feministiska argumenten. Liberalerna å andra sidan ser en vinst för alla parter i och med en liberalare lagstiftning. I slutändan blir det en fråga om hur vi väljer att rangordna och prioritera värden och intressen och detta styrs utifrån vår syn på rättvisa, jämlikhet och vår bild av världen. Uppsatsens tre teoretiska perspektiv har syftat till att visa på tre möjliga förståelser av en komplex fråga samt att visa hur dessa förståelser konkurrerar med varandra i den svenska debatten om surrogatmödraskap.

Det komunitära perspektivet betonar frågan om moral och hur normer och traditioner i samhället påverkar vårt sätt att tänka kring exempelvis surrogatmödraskap. I debatten framhävs föreställningar kring människovärdet och det finns en idé om att surrogatmödraskap riskerar att kränka detta, både surrogatmammans och barnets. Vissa människor menar man har en plikt att inte kränka någon annans värde, och därför borde staten fortsätta att upprätthålla ett förbud mot surrogatmödraskap. Dessa idéer återfinns i ett komunitärt tankesätt. I debatten kan man se att frågan om surrogatmödraskap rör upp många känslor, vilket kan tyda på att det ligger på gränsen mellan vad vi uppfattar som rätt och fel eller naturligt och onaturligt. Hur man ser på familjen som institution verkar ha betydelse för om man är emot eller för surrogatmödraskap. Komunitärer kan inte bortse ifrån att det naturliga moderskapet/föräldraskapet kan vara viktigt för barnets välmående, medan liberaler lägger större vikt vid det sociala/psykologiska föräldraskapet. Liberaler gör frågan till en principiellt viktig fråga för HBTQ-rörelsen och således får en positiv inställning till surrogatmödraskap symbolisera en modern och tolerant hållning i frågan om alternativa livsval och familjebildningar. Från den liberala sidan hörs även argument om att staten inte bör styra över medborgarnas livsval, utan istället visa tillit till deras förmåga att fatta rationella och moraliska beslut. Gällande barnets rätt framhåller komunitärer att barn riskerar att drabbas av psykologiska konsekvenser. Liberaler menar att ett sådant fokus enbart är ett uttryck för en konservativ och snäv syn på fortplantning och familjebildning. Barnets bästa, menar liberaler, är att växa upp i en kärleksfull familj, och denna återfinns inte enbart inom kärnfamiljens ramar. Det ska tilläggas att det finns en stor skillnad i synen mellan altruistiskt och kommersiellt surrogatmödraskap. I Sverige finns det få förespråkare för kommersiella arrangemang och således är det den altruistiska formen som liberaler förespråkar. Följaktligen domineras synen på kommersiellt surrogatmödraskap av komunitära idéer.

De feministiska argumenten framhäver att surrogatmödraskap är en exploatering av kvinnor och reproducerar föreställningar om att kvinnor förväntas ställa upp eller offra sig för andra. Den feministiska debatten gör ingen uppdelning mellan altruistiskt och kommersiellt surrogatmödraskap, utan menar att båda formerna bör ses som exploaterande. I den feministiska argumentationen finns även en problematisering av surrogatmödraskap utifrån klass och etnicitet. Feminister menar att det är problematiskt att rika västerlänningar köper tjänster av en surrogatmamma i utvecklingsländer samt att denna form av assisterad befruktning skapar en ovilja hos ofrivilligt barnlösa att adoptera, något som kommer att påverka synen på redan adopterade barn. Gällande de feministiska idéernas förhållning till kommunitarismen och liberalismen väger de feministiska idéerna mer åt det komunitära synsättet. Kanske är det också tvärtom, att feministiska idéer har ett stort inflytande över våra moralregler. Liberalfeministiska argument i den svenska debatten är få.

Sammanfattningsvis kan man se att såväl komunitära, liberala som feministiska idéer finns och tar ungefär lika mycket utrymme i debatten. Argumenten som framförs berör främst surrogatmamma, barnet och de blivande föräldrarna. Debatten i Sverige rör sig än så länge på en övergripande nivå och det saknas en diskussion kring detaljer om hur en eventuell lagstiftning kan komma att se ut. Det är troligt att detta kommer att få mer utrymme i debatten längre fram i tiden. Att diskussionen rör sig på denna övergripande nivå gör att surrogatmödraskapsfrågan i nuläget diskuteras utifrån principiella ståndpunkter där kvinnors rättigheter, HBTQ-personers rättigheter och barns rättigheter är framträdande perspektiv. Med tanke på att en statlig utredning om surrogatmödraskap precis är i startgroparna är det troligt att en djupare diskussion kring metoden kommer att följa längre fram.

9 Executive summary

On the 28th of February the Swedish National council on Medical Ethics released a new report on assisted reproduction. The report gained substantial public attention mainly because of the controversial recommendation on surrogate motherhood it put forward. Surrogate motherhood is when a woman becomes pregnant with the explicit purpose of giving the child to another couple or person after birth. The council stated in the report that surrogate motherhood which today is not legal in Sweden, should be allowed for involuntarily childless couples. To avoid exploitation of women only altruistic forms of surrogacy should be permitted, and there should be a close relationship between the women and the prospective parents, preferably family members.

Ten years ago the debate on surrogacy was almost nonexistent in Sweden but in the past few years one can see a shift in public opinion. The fact that surrogacy serves as a solution to involuntarily childless couples where the woman cannot carry a child for medical reasons, or for gay couples, are some of the reasons why people are prepared to support a more liberal legislation. Swedish legislation on assisted reproduction has a history of being restricted, and according to some people, also very conservative. Legislation and earlier discussions have emphasized the genetic band between child and parents, especially between mother and child, and favored the heterosexual nuclear family.

Surrogate motherhood thus raises several ethical questions such as the potential exploitation and commodification of women and children, as often emphasized by feminists. This form of fertility treatment also challenges our perception of human reproduction and our traditional concept of the family. Despite these concerns, surrogacy also concerns the right to self-determination and autonomy of individuals as well as women's right to decide what to do with their own bodies. Children's rights is also an important perspective to consider.

This thesis aims at exploring the Swedish debate on surrogate motherhood between the years of 2008 and 2013 using an idea analytical approach. The thesis theoretical framework draws on the principles of autonomy and communitarianism and tries to confront the question of the relationship between individual autonomy, hence individual good, and the common good in political decision-making. In order to explore the feminist ideas in the debate the theoretical framework also draws on intersectional feminist theory where social positions and patterns of oppression are understood as shape by the intersection of categories such as gender, class and ethnicity. In summary, the thesis explores how arguments in the Swedish debate on surrogate motherhood relate to ideas about individual autonomy, collective social values and traditions and feminist ideas. The theoretical framework used for the analysis consists of three theoretical perspectives; communitarianism, liberalism and intersectional feminist

perspective. Communitarianism and liberalism are two divergent perspectives, one emphasizing the collective and common values, and one emphasizing the individual and her right to self-determination. A democratic society should to some extent append to both these democratic norms, thus a leveling between the two is necessarily. Communitarians believe that the government should and need to accentuate certain moral values and lifestyles and be able to prevent citizens from bad behavior or from making decision that might harm them or others. The liberals on the other hand stress that individuals have the capacity to make rational and moral decisions, and therefore intervention from the state should be held to an absolute minimum. The freedom to choose how to live your own life should be upheld as long as your decision does not limit the freedom of others. Intersectional feminist theory emphasizes women's subordinated position in society by using the notion of the patriarchy and gender system. Intersectional feminist theory thus stresses that subordination does not only depend on gender, but it is also dependent on class, ethnicity, sexuality etc. In summary, intersectional feminist theory sees power structures as intersected and depended on each other.

In this thesis the idea analytical approach was used as method for the analysis. Idea analysis is a qualitative research method that enables an in-depth understanding of phenomena or events. In this thesis the aim was to investigate the ideas in the debate on surrogate motherhood, and therefore the analysis is a so called idea-centered and less attention is paid to the actors involved e.g. who says what. In order to fully capture the debate, a large range of material is necessary. The material used in the analysis is newspaper articles and official documents, hence capturing both the political and more general debate in society.

The analysis shows that the debate is constructed around three characters: the surrogate mother, the prospective parents and the child. Communitarian arguments reject surrogacy because of the potential degrading of the human value and the potential harm it can have on both mother and child such as psychological and medical consequences. Communitarian arguments also emphasize that surrogacy means using another human as a means to satisfy your own happiness and well-being, and this goes against the moral and traditions of society. The fact that surrogacy challenges our understanding of human reproduction and the concept of the nuclear family, could to some extent serve as explanation for these strong reactions.

The liberal arguments emphasize the right of individuals to choose how to live their own lives, which includes choosing how and with who they want to procreate. For many people, having children is the meaning of life, and therefore you should be free to have children even when it involves using a surrogate mother. Society should be more open to alternative family constellations and lifestyles, and the fact that surrogacy is perhaps the only way for gay couples to have a child legitimizes surrogacy as a form of assisted reproduction. Liberals also argue that women are capable of making their rational decisions and therefore the government should not hinder a woman from becoming a surrogate, if that is what she wants. A ban on surrogate motherhood should be seen as expression of state paternalism.

The feminist arguments are mainly concerned with the exploitation of women and children. They argue that surrogacy must be analyzed using the notion of patriarchy and the gender system. That women's bodies have historically belonged to men together with the fact that women are expected to make sacrifices for others, is enough for dismissing surrogacy as an ethical method within assisted reproduction. The feminist perspective therefore challenges the liberal views on individual autonomy by arguing that women's autonomy is limited by the parameters of patriarchy. Feminists also stress that surrogacy must be analyzed from a wide perspective on power where different sorts of power structures such as class and ethnicity must be incorporated.

10 Bibliografi

- Andersson S. Elizabeth (1990). "Is Women's Labor a Commodity". *Philosophy & Public Affairs*, vol. 19. no. 1
- Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur.
- Connell, Raewyn (2009) *Gender: in world perspective*. Cambridge Polity Press 2nd edition.
- Corea, G (1985). *The mothermachine: Reproductive Technologies from artificial insemination to artificial womb*. New York: Harper and Row.
- de los Reyes, Paulina & Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002). *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass & etnicitet I det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, (2005). *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Dickenson, Donna (2002). "Commodification of human tissue: Implication for feminist and development ethics". *Developing World Bioethics*, Vol. 2, No. 1
- Dodillet, Susanne (2009). *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*. Stockholm/Sala: Vertigo förlag.
- Dworkin, Ronald (1989). "Liberal Community", *California Law Review* 77.
- Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik: Om Moder Svea och andra kvinnor*. Atlas förlag.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena (2004). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts juridik.
- European Society of Human Reproduction and Embryology (2009). *Comparative Analysis of Medically Assisted Reproduction in the EU: Regulation and Technologies*. Rapport.
- Firestone, Shulamith (1979). *The Dialectic of Sex. The case for feminist revolution*. London: The Women's Press.
- Freedman, Jane (2003). *Feminism - en introduction*. Malmö: Liber
- Friedman, Marilyn, (1992). "Feminism and Modern Friendship", s 101- 119 i
- Avineri, Shlomo – De-Shalit, Avner (red) (1992). *Communitarianism and Individualism*. New York: Oxford university press.
- Hedlund, Maria (2007). *Demokratiska genvägar. Expertinflytande I den svenska lagstiftningsprocessen om medicinsk genteknik*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Hirdman, Yvonne (2004) *Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala*

- underordning i Carlsson Wetterberg & Jansdotter, Anna (red.), (2004). *Genushistoria. En historiografisk exposé*. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson Malm, Carolina (2011). *Att plantera ett barn*. Lund: Historiska institutionen, Lunds universitet.
- Jönsson, Kutte (2003). *Det förbjudna mödrskapet – en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, Lund: Bokbox Förlag.
- Kuhlmann, Andreas (2002). *Livets och dödens politik. Biomedicin i liberala demokratier*. Göteborg: Daidalos
- Kymlicka, Will (1995) *Modern politisk filosofi. En introduktion*. Nora: Nya doxa.
- Lykke, Nina (2007). *Intersektionalitet på svenska* i Axelsson, Bodil & Fornäs, Johan (red.), (2007). *Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Lundin, Susanne (1997). *Guldägget*. Lund: Historiska media.
- MacIntyre, Alasdair (1984). *After Virtue. A Study in Moral Theory*. Notre dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2nd edition.
- Mill, John Stuart (1859). *Om friheten*. Översättning Alf Ahlberg i Hallberg, Peter, Jansson, Maria, Mörkenstam, Ulf (2007). *Elva texter i politisk teori*. Malmö: Liber
- Näsström, Sofia (1998) "Den kommunitära arkitekturen" *Statsvetenskaplig tidskrift no.2*
- Oakley, Ann (1986) "Feminism, motherhood and medicine – who cares?" i Oakley, Ann & Mitchell, Juliet (red.) *What is feminism?* Oxford: Blackwell.
- Pande, Amitra (2010). "Commercial Surrogacy in India: Manufacturing a Perfect Mother-Worker". The University of Chicago Press, vol. 35, no. 4.
- Pande, Amitra (2009). "Not an 'Angel', not a 'Whore' : Surrogates as 'Dirty' Workers in India". *Indian Journal of Gender Studies*, vol. 16, no. 2
- Premfors, Rune, Ehn, Peter, Haldén Eva, Sundström, Göran (2003) *Demokrati & Byråkrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Ragoné, Helena (1996). "Chasing the Blood Tie: Surrogate Mothers, Adoptive Mothers and Fathers". *American Ethnologist*, vol. 23, no. 2.
- Rawls, John (1985). "Justice as Fairness. Political not Metaphysical" *Philosophy and Public Affairs* 17.
- Rich, Adrienne (1980). *Av kvinna född: moderskapet som erfarenhet och institution*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Rothstein, Bo (2006) *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Andra uppl. Stockholm: SNS Förlag.
- Satz, Debra (1992). "Markets in Women's Reproductive Labor". *Philosophy & Public Affairs*, vol. 21, No. 2
- Shalev, Carmel (1989). *Birth power. The case for surrogacy*. New Haven & London: Yale University press.
- Sherwin, Susan (1998). *Bioetik I ett feministiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Stoltz, Pauline (2002). *Politisk solidaritet* i de los Reyes, Paulina & Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002). *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet I det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.

- Tännsjö, Torbjörn (1991). *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam: Stockholm
- Wilkinson, Stephen (2003) *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*. Routledge: London.
- Åse Cecilia, (2000) *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn*, Malmö: Liber

10.1 Dagspress och offentliga tryck

- Aftonbladet*, 2009-03-30 "Får inte åka hem".
- Aftonbladet*, 2010-04-19 "Surrogatmamma – ny medlem i kärnfamiljen?
Debattartikel: Felix König, Förbundsordförande RFSL Ungdom
- Aftonbladet*, 2012-06-17 "Vad är det för fel på att vara surrogatmamma?"
Debattartikel: Andreas Bengtsson
- Aftonbladet*, 2012-06-25 "Sveriges kvinnolobby ignorerar forskning"
Debattartikel: Andreas Bengtsson
- Aftonbladet*, 2012-06-25 "Vi vill inte ha handel med människors kroppar"
Debattartikel: Gertrud Åström, Ordförande Sveriges Kvinnolobby & Mia Fahlén, Ordförande Sveriges kvinnliga läkares förening
- Aftonbladet*, 2013-03-14 "KD och V har rätt om surrogatmödraskap"
Ledarkrönika: Katrine Kielos
- Aftonbladet*, 2013-04-18 "Den som bär andras barn borde få betalt". Debattartikel:
Angela Aylward & Christina Alvelin
- Arena*, 2009-03-30 "Surrogatmödraskap nu" Debattartikel: Birgitta Ohlsson & Barbro Westerholm, riksdagsledamöter folkpartiet. Thomas Nihlén & Gunvor Ericson, riksdagsledamöter miljöpartiet
- Bang*, 2010-09-02 "Vi är inte maskiner, vi är inte naturresurser". Debattartikel:
Kajsa Ekis Ekman
- Betänkande*, 2004/05:LU25 "Assisterad befruktning och föräldraskap"
- Dagens Nyheter*, 2008-07-19 "Surrogatmödrar – nja" Ledare: Hanne Kjöllner
- Dagens Nyheter*, 2011-01-21 "Äggdonation: Spermier som kom bort". Ledare:
Hanne Kjöllner
- Dagens Nyheter*, 2012-03-18 "Okej för utredning, men...". Ledare: Hanne Kjöllner
- Dagens Nyheter*, 2013-08-01 "Indisk surrogatmor dog – norska statens stäms"
- Expressen*, 2008-07-17 "Tillåt surrogatmödrar i Sverige – annars åker folk utomlands" Debattartikel: Sören Juvas & Ulrika Westerlund, RFSL.
- Expressen*, 2009-04-06 "Bebisen som väckte debatten om att få hyra en livmoder"
- Expressen*, 2010-10-31 "Vi måste ta Göran Hägglund på orden" Debattartikel:
Maria Abrahamsson & Olof Lavesson, Moderaterna
- Expressen*, 2012-03-29 "Gör inte barn till accessoarer" Debattartikel: Göran Hägglund, Kristdemokraterna

Feministiskt Initiativ (FI), 2013 ”Fi tar ställning mot surrogatmödraskap”
Elektronisk: <http://www.feministisktinitiativ.se/artiklar.php?show=1159>
(2013-08-01).

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.
Föräldrabalken (1949:381)

Göteborgsposten, 2010-10-04 ”Kvinnor är inte maskiner” Ledare: Malin Lernfelt
Göteborgsposten, 2011-09-05, ”Gudagåva eller handelsvara?” Ledare: Maria Haldesten

Göteborgsposten, 2012-03-18 ”Barn är ingen handelsvara”. Ledare: Gert Gelotte
Göteborgsposten 2013-02-28 ”Se inte livmodern som ett kärl att låna”. Ledare

Kammardebatt, 2012. Protokoll 2011/12:91. Elektronisk:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/Riksdagens-protokoll-2011129_GZ0991/

Lagen om insemination (1984:1140)
Lagen om befruktning utanför kroppen (1988:711)
Lagen om genetisk integritet m.m.(2006:351)

Motion, Folkpartiet. 2008/09:So222 ”Utredning om värdmödraskap”. Författare:
Barbro Westerholm & Birgitta Ohlsson

Motion, Centerpartiet. 2010/11:So475 ”Utredning om surrogatmödraskap”.
Författare: Fredrick Federley.

Motion, Miljöpartiet. 2010/11:So323 ”Värdmödraskap”. Författare:
Gunvor G Ericson, Jonas Eriksson, Ulf Holm.

Regeringsformen, RF
RFSL, Elektronisk: <http://www.rfsl.se/?p=4414>

Proposition, 2001/02:89 ”Behandling av ofrivillig barnlöshet”
Proposition, 2004/05:137 ”Assisterad befruktning och föräldraskap”

Socialutskottet betänkande, 1987/88:SoU26 ”Om befruktning utanför kroppen
m.m.

Socialutskottets betänkande, 2011/12: SoU26 ”Assisterad befruktning”.
Elektronisk: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Assisterad-befruktning_GZ01SoU26/

Statens medicinetiska råd, Smer (2013). ”Assisterad befruktning – etiska aspekter”

Socialdepartementets promemoria, 2000:51 ”Befruktning utanför kroppen”

Svenska Dagbladet, 2010-05-30 ”Tillåt kvinnor bli surrogatmödrar” Opinion:
Urban Johansson & Sten Holmström, Moderatmännen

Svenska Dagbladet, 2010-05-31 ”Surrogatmödraskap är människohandel”.
Opinion: Carina Hägg, riksdagsledamot Socialdemokraterna

Svenska Dagbladet, 2010-10-30 ”Vad är det vi medverkar till?” Opinion: Lotti Sörelius

Svenska Dagbladet, 2012-03-14 ”Kvinnors kroppar är inte handelsvaror”
Opinion: Göran Hägglund & Anders Andersson, Kristdemokraterna

Svenska Dagbladet, 2012-12-31 ”Surrogatmamman gjorde det möjligt för oss att
bilda familj”

Svenska Dagbladet, 2013-02-28 "Kvinnors kroppar är inte bara en behållare".
Opinion: Mia Fahlén, ordförande, Sveriges Kvinnliga Läkares Förening & Gertrud Åström, ordförande, Sveriges Kvinnolobby

Svenska Dagbladet, 2013-02-28 "Tillåt surrogatmoderskap i Sverige". Opinion: Kjell Asplund, Lotta Eriksson & Göran Hermerén, Statens medicinetiska råd

Svenska Dagbladet, 2013-03-02 "Surrogatfödda barn mår inte sämre än andra".
Opinion: Andreas Bengtsson

Sveriges Kristna råd, 2013-03-05 "Kyrkorna om surrogatmödrskap till Justitiedepartementet" Elektronisk: <http://www.skr.org/nyheter/kyrkorna-om-surrogatmoderskap-till-justitiedepartementet/> (2013-08-01).

Sydsvenskan, 2009-08-03 "Bredda familjerätten"

Sydsvenskan, 2010-10-05 "Erkänn kvinnors beslutsförmåga". Opinion: Kutte Jönsson

Sydsvenskan 2010-10-06 "Missriktad moralism" Huvudledare

Sydsvenskan, 2012-10-19 "Men vad är det som är så jobbigt?". Opinion: Amrita Pande

Sydsvenskan, 2013-03-28 "Bulle i annans ugn". Kultur & nöjen: Ann Heberlein

Sydsvenskan, 2013- 04-05 " "Det är inte så enkelt Heberlein". Kultur & nöjen: Kajsa Ekis Ekman

Justitiedepartementet, SOU 2007:3 "Föräldraskap vid assisterad befruktning"